

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2023]

Ahmet İÇLİ

<https://orcid.org/0000-0002-7478-7518>

Prof. Dr | ahmet.icli@batman.edu.tr

Batman Üniversitesi

<https://ror.org/051tsqh55>

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Fasîh'in Kalem Makalesi Veya Peygamberler Kıssası Adlı Eseri

Fasih's Work Named Pen Essay or The Story of the Prophets

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 08.11.2023

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 26.12.2023

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.12.2023

Atıf | Citation

İçli, A. (2023). Fasîh'in Kalem Makalesi Veya Peygamberler Kıssası Adlı Eseri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 1847-1877. <https://doi.org/10.34083/akaded.1388085>

İçli, A. (2023). Fasih's Work Named Pen Essay or The Story of the Prophets. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(3), 1847-1877. <https://doi.org/10.34083/akaded.1388085>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Ahmet İÇLİ | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Fasih Ahmed, 17. asırda yaşamış, ressam, müzisyen, hattat bir şair ve yazar olmanın yanında devlet görevlerinde bulunmuş önemli bir şahsiyettir. Farsça ve Türkçe divanları olan şairin, inşa örnekleri arasında sayılan eserleri de vardır. Birçok hattat, şair, müzisyen ve ressam da yetiştiren Fasîh'in kendi hattıyla Fars, Türk ve Arap şairlere ait şiirleri derlediği mecmuaları bulunmaktadır. Fasîh Ahmed'in sade bir dil kullanarak yazdığı eserlerinin/şiirlerinin yanında sembollerle örülü, istiare, teşbih/benzetme, mecazlı, imge ve metaforik ifade tarzını kullandığı eserleri vardır. Bunlardan biri de başlığından ve içeriğinden hareketle *Kalem Makalesi* olarak anılan, ancak peygamberlerin hayatlarını da konu edinen eseridir. Kaynaklarda, bu isimle anılan bir eseri hakkında bilgi görülmez fakat bazı küçük makalelerinin olduğuna dair bilgiler bulunur. Eser manzum metinleri içermekle birlikte düzyazı formunda kaleme alınmıştır. Eserde kalemin önemine ve işlevine değinilmiş, bazı peygamberlerin mücadelesi ile kalem arasında benzerlik ilişkisi kurulmuş ve bu çerçevede anlam örüntüleri oluşturulmuştur. Eserde, Kalem Makalesinin yanında iki makale formunda Âdem Peygamber ve İbrahim Peygamberin yaşamlarından kesitlerin sunulduğu bölümler vardır. Eserin bugüne kadar tam metninin verildiği çeviri yazılı bir yayımı bulunmamaktadır. Çalışmamız, eserin kütüphanelerde tespit edilebilen yazma nüshalarının tanıtımı ve bir nüshasının çeviri yazısının yayınıdır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Fasih, Kalem makalesi, Âdem Peygamber, İbrahim Peygamber, Peygamber, Kıssa

Abstract

Fasih Ahmed is an important figure who lived in the 17th century, was a painter, musician, calligrapher, poet and writer, as well as held public offices. The poet, who has divans in Persian and Turkish, has works that are considered examples of ornate and artistic prose. Fasih, who trained many calligraphers, poets, musicians and painters, has compilations in which he compiles poems of Persian, Turkish and Arab poets in his own writing. In addition to his works/poems written using simple narrative and expression, Fasih Ahmed also has works woven with symbols, metaphors, similes, figures of speech, images and metaphorical expression styles. One of these is his work, which is called Pen Article based on its title and content, but also deals with the lives of the prophets. There is no information in the sources about any of his work with this name, but there is information that he has some small articles. Although the work contains verse texts it was written in prose form. In the work, the importance and function of the pen was mentioned, a similarity relationship was established between the lives of some prophets and the pen, and meaning patterns were created within this framework. In the work, following the Pen Article, there are sections in two article formats where sections from the lives of the prophets Adam and Abraham are presented. To date, there is no transcription publication of this work in which the full text is given. Our study is the introduction of the identified manuscripts copies of the work and the transcription of one copy.

Keywords: Fasih, Pen Essay, Prophet Adam, Prophet Abraham, Prophet, Story

Giriş

Fasîh Ahmed'in hayatı, eserleri ve edebi kişiliği hakkındaki bilgi ve değerlendirmeler, başta *Sâlim Tezkiresi* (2005, 2018) olmak üzere diğer edebiyat kaynaklarında (Sakıb 1283, C.II; Odunkıran 2020) geçer. *Divan*'ı (Çıpan, 1991, 1995, 2003) ve ona ait olmamakla birlikte ona atfedilen Behiştâbâd'ı (Sevindik, 2010, 2011) üzerinde çalışma yapan akademisyenler, tezkirelerdeki bilgiler esaslı olarak Fasîh'i tanıtmışlardır. Şair hakkında detaylı bilgiler *Gül ü Mül* (İçli, 2014a), *Rûz u Şeb* (İçli, 2014b) ve *Tenbâkû-nâme* (İçli, 2014c, 2015a) gibi eserlerini yayımlayan Ahmet İçli tarafından verilmiştir. İçli, şaire ait mecmuaları (2014a, 2021) tanıtmış, ona ait olduğu düşünülen şiirleri makale (2015b, 2015c, 2016b) olarak yayınlamıştır.

Ahmed Fasîh, 17. asır Osmanlı dönemi edebiyat faaliyetleri için önemli bir kimliktir. Şair olmanın yanında, iyi bir nesir ve inşa ustasıdır. Ressam, hattat ve nakkaş olarak da birçok sanat dalında eserler vermiştir. Bu sanat dallarının tümünde öğrenci yetiştirmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı bürokrasisinde önemli görevler üstlenmiş bir devlet adamıdır. Fasîh Ahmed'in Mevlevî dervişi olduğu da bilinmektedir. Onun Melamî-Hamzavî meşrep bir şair olduğu kaynaklarda (İçli, 2014a) verilen bilgiler arasındadır. Şairin, 1111/ 1699 senesinde vefat ettiğini gösteren şiirler vardır. Kabri Galata Mevlevihane'sinde Hamuşan bölümündedir.

Fasîh Ahmed üretken bir şair ve yazardır. Müstakil manzum ve mensur eserlerinin yanında birçok makalesinin varlığı, kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır. Hatta onun birçok şaire yaptığı şerhlerden de bahsedilebilir. Onun kaleme aldığı eserlerden biri de *Kalem Makalesi*, *Kalem Risalesi* veya *Kalemiye* olarak bilinmektedir. Fasîh'in eserlerini tanıtan Çıpan (2003, s. 36), bahse konu eseri *Kalem Makalesi* olarak nitelendirmiştir. Sevindik de Çıpan'ın verdiği bilgiler esaslı olarak eserin kalemin övgüsünün yapıldığı bir makaleden ibaret olduğunu (2011, s. 28) söylemiştir. Ahmet İçli, 2014 yılında hazırladığı kitapta, Çıpan'ın verdiği bilgiler bağlamında eser hakkında tanıtım yapmıştır. Daha sonra eser üzerinde yaptığı değerlendirmeler neticesinde eserin peygamberlerin hayatlarından kesitler taşıyan bir metin olduğunu ancak tamamlanmamış olabileceğini belirtmiştir (2016a).

Eser manzum bir girişle başlar. Kalemin (s)imgesel açılımı ile peygamberlerin hayatlarının sembolik noktada anlam örüntüleriyle kalem benzeşim öğeleri ile Âdem ve İbrahim Peygamberlerin hayatlarından bazı kesitlerin verildiği küçük bir eser hüviyetindedir. Fasîh'in diğer peygamberler hakkında da küçük kesitleri içeren bilgiler vermiş olması mümkündür ancak bunlara henüz ulaşamamıştır. Eserin geniş bir özeti, kalemin anlam örüntüleri ve kalem ile peygamberlik ilişkisi, kalemin önemi ve işlevi, peygamberlerin hayatları ve kalemin anlam yönüyle benzeştiği hususlar İçli'nin (2016a) makalesinde genişçe aktarılmıştır. Fasîh Ahmed, bu eserinde düşünceyi geliştirme yollarından olan

iktibas, benzetme, istiare, metaforik kullanım, sembolik anlatım, imgesel gönderge gibi birçok söz sanatından yararlanmışır.

İçli'nin eser üzerinde biri makale (2016a) diğeri de ansiklopedi maddesi (2022) bağlamında iki yayını vardır. İçli, eserin peygamberlerin hayatını anlatan bir metin olma hususunu geniş bir şekilde aktarır. Bu konuda İçli "Manzum girişte çok açık ve net bir şekilde anlaşılan şudur ki; Fasîh, peygamberlerin hayatından kesitleri sunacağı bir eser yazmak istemektedir. Bu eserde başta kendisi olmak üzere herkesin ibret ve teselli gözü ile bir kazanımının olacağı da vurgulanmaktadır" (2016a, s.57) ifadelerini kullanır. Metin kısmında da görüleceği üzere, Fasîh, kalem tanıtmış, onun gücünü belirtmiş, kalem ile kendi duygularını aktarmıştır. Ardından peygamberlerin her birinin hikâyesinde örneklik teşkil eden hususlarının olduğunu vurgulamıştır. Girişteki manzum bölümde Fasîh'in acılar içinde kıvrandığı, çok elem ve ıstırap çektiğini aktardığı anlaşılmaktadır. Ama o her bir peygamberin yaşamındaki olaylara teselli penceresinden bakılabileceğini, peygamberlerin örnek alınarak bu zorluklara dayanılabileceğini belirtir. Bundan dolayı da bu konuda bir eser kaleme almak için kalemin harekete geçirilmesi gerektiğini vurgular:

*Ne turursun Fasîh-i güm-şode-dil / Gark olup bahr-ı ıztırâb u gama
Çekme hergiz kemân-ı endîşe /Düşme bî-hûde hançer-i eleme
Böyledür tavr-ı âlem-i fânî /Virme manâ bu çarh-ı pür-siteme
Sana besdür tesellî ile nazar /Vaka-i her nebiyy-i muhtereme
Turma ol vâdilerde meydân vir /Eşheb-i şûh-cünbüş-i kaleme*

İçli, makalesinde (2016a) eserin içeriğini birçok açıdan işlemiştir. Eserin muhtevası hakkında yapılan değerlendirmelere bakıldığında, kalemin sembolik bir dille tanıtıldığı ve övüldüğü görülür. Yine her bir peygamberin hayatına dair önemli özellikler; istiare ve teşbih bağlamında kalem ile ilişkilendirilmiştir. Eserin ikinci ve üçüncü makalesi, Âdem ve İbrahim peygamberin yaşamlarından kesitler taşımaktadır. Eserin muhtevası hakkında İçli'nin değerlendirmeleri şöyledir:

Manzum giriş ve Kalem Suresinin birinci ayeti ile başlayan ilk risâlede, kalemin varlık âlemine gelişinden, ontolojik ve felsefi olarak bahsetmiştir. Ardından kalemin nesne olarak üretimine, kullanımına ve işlevine; sembolik ve imge değer(ler)i açısından oluşturduğu anlam örüntülerine dair bilgiler sunulmuştur. Risâlede kalemin teşbih ve mecaz unsuru olarak iletişimde olduğu kişiler ve nesnelere de genişçe yer verilmiştir. Makalede; yazı yazma aracı olan "kalem", sembolik olarak "eğitim" ve "öğretim" kavramları ile oluşturduğu "yol gösterici alet/nesne: mesaj" bağlamındaki anlam örüntüsünden hareketle risâlet/gönderi arasında bir ilişki ağı kurulmuştur. Her bir peygamber, bir gönderi/mesaj/risâlet olduğundan peygamberlik ve kalem arasında önemli sembolik bağlar söz konusu olabilmektedir. Fasîh bu makalede adı geçen peygamberler ile kalemin sembolik ve imgesel anlam çağrışımlarını bir arada işlemiştir. Bir diğere deyişle; her bir peygamber(in risâleti), kalemin bir başka sembolik veya imgesel çağrışımıdır (İçli, 2016a, s. 56).

Görüldüğü gibi eserin muhtevası, sembolik ve imgesel yorumu, eserdeki anlam örüntüleri daha önceki çalışmalarda her ne kadar Ahmet İçli tarafından ele alınmışsa da Latin harfli yayımının henüz yapılmadığı tespit edilmiştir. Çalışmamız, bugüne kadar henüz Latin harfli olarak bilim dünyası ile tam metni paylaşılmamış olan eserin Latin harflerine aktarılmasıdır. Bunun için ilk adım olarak eserin tespit edilebilen yazma nüshalarının temini ve yazıya aktarım sürecine girilmiştir.

Daha önce yapılan akademik çalışmalarda eserin nüsha sayılarıyla ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Çıpan (2003, s. 36) çalışmasında beş nüshanın kaydını verir. Ancak bunlardan birisinin kaydı şaire ait başka bir eser olan *Tenbâkûnâme*'ye aittir. Bu dört nüsha dışında, İçli'nin tespit ettiği üç nüsha daha vardır. Tespitlerimize ve İçli'nin de belirttiğine (2016a, s. 56) göre biri yurt dışı, altısı yurtiçi kütüphanelerinde olmak üzere şimdilik eserin yedi nüshasının olduğu söylenebilir. Bilimin "birikmiş"(kümülatif) olarak sürekli geliştiği, "tarihsel bakış açısı" ile "Yanlılanabilirlik" ilkelerinden hareketle, ilerleyen süreçte yeni nüshaların çıkması pekala mümkündür.

Bu eserin aynı mahlası kullanan farklı bir Fasîh tarafından kaleme alınmış olma ihtimali de mümkündür. Ancak eldeki yazma nüshalardan birinin yazım yılında bulunan ibareler ve nüshaların çoğunun Fasîh'in divanıyla birlikte bulunması şu an için eserin Fasîh Ahmed'e ait olduğu yönündedir. Metin süslü nesir özelliği gösterdiğinden seciler ve uzun tamlamalarla örülü bir şekildedir. Makalemiz, yaygın değer noktasında, bu süreçten sonra yapılacak nesir çalışmalarına doğrudan ya da dolaylı bir metin sunma özelliği taşır. Eserin bir tür *Peygamberler Kıssası* olduğu konusunda belirtilen görüşlerin Fasîh'in edebi faaliyetlerinin farklılığını gösterme adına kayda değer bir önem taşır. Yurt dışından getirilen bir nüshayı tedarik edip bilim dünyasına kazandırmak özgün ve yaygın değer açısından farklı boyutlarda kayda değerdir. Osmanlı dönemi edebi faaliyetlerin bir mirası olan bu metnin daha görünür hale gelmesi için metin teşkilinde de merkeze alınmıştır. Bu bile başlı başına bir özgün ve yaygın değer özelliği taşır. Çalışmamızın özgün değerinden biri de bu konuda yapılan ilk metin yayımının olmasıdır.

İncelememizin kapsamı, yazma nüshalarının tespit edilmesi, değerlendirilmeleri, nüshaların geldiği kollara göre eserin soy ağacının belirlenmesi ve merkeze alınacak nüsha eksenli olarak eserin Arap harflerinden Latin harflerine çeviri yazı aktarımı çerçevesindedir. Makalenin yazım sürecinde yapılacak ilk iş nüshaların tedarik edilmesi ve irdelenmesi olmuştur. Uzun yıllar yapılan okuma ve tetkikler sonucunda bütün nüshaların dil ve imla hususiyetleri tespit edilmiştir. Doğru ve okunaklı bir metin hazırlama sürecinde en uygun nüsha tespit edildikten sonra metin oluşturulmuştur. Metinden yapılan alıntılar için yaprak sistemi kullanılmış olup yaprağın ön yüzü için (a), arka yüzü için (b) harfleri tercih edilmiştir. İncelememiz, sadece metin yayını ile sınırlandırılmış olup ilerleyen süreçte, yapılacak daha geniş bir çalışmanın bir bölümü mahiyetindedir. Metinde bulunan manzum bölümlerin, ayet ve diğer alıntılarının kaynağı, anlamları, tartışmalı hususları bu çalışmamızın sınırları dışındadır. Metin içinde makalelerin/risâlelerin her birinin başlığı esas metinde görünmemektedir. Bu bölümler ve

ana başlık, ayırıcı ve belirleyici olsun diye tarafımızdan köşeli parantez içinde eklenmiştir. Eserin yazımında Klâsik Türk Edebiyatı metin çalışmalarında kullanılan Latin karakterli transliterasyon/transkripsiyon harf sistemi kullanılmıştır. Mümkün merteye doğru bir okuma yapmaya çalışılan incelemede, tüm nüshalar değerlendirilmiş, gerekli görülen yerlerde aynı koldan gelen en yakın nüshadan, hatta diğer nüshalardan yararlanılmıştır. Harf hatası olan kısımlar ile gözden kaçan kelime ve harf hataları oluşturulan metinde düzeltilmiştir. Ancak nüshalardaki farklılıklar dipnotta belirtilmemiştir. Eserdeki manzum bölümlerin ilgili şiirin aruz kalıbı üst kısmına köşeli parantez içinde yazılmakla birlikte, anlam ve aidiyet hususları belirtilmemiştir. Ayrıca Farsça olanların Arap harfli yazılışları eklenmemiştir. Eserde birçok ayetin, Arapça meşhur sözlerin ve şiirin iktibasının yapıldığı görülmektedir. Makalemizde bu kısımların Latin harflere aktarımları yapılmış olup Arap harfli şekilleri yazılmamıştır. Yine ayetlerin meallerine ve ayetlerin geçtiği sureler ile ayet numaralarına, tespit edilmekle birlikte yer verilmemiştir. Bunların yapılmış olması çalışmanın sınırlarının değişmesine neden olurdu. Ayrıca açıklamalar ve dipnotlar makalenin yaprak sayısının artmasına sebebiyet vermiş olurdu. Metin oluşturulurken doğruya en yakın okuma, hangi nüshada belirtilmişse o nüshanın imlasi ve kelime tercihi esas alınmıştır. Böylece yeni ve doğru bir nüsha oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmamız, eldeki tüm nüshaların imla, anlam ve bağlamlarının, her yönüyle değerlendirildiği ve her hususun gözetildiği eserin yeni bir kopyası niteliği taşımaktadır. Avusturya (A) nüshasının yaprak, sayfa ve satır numaraları, Arap ve Latin harfli metinleri karşılaştırma amaçlı olarak verilmiştir. Mümkün merteye doğruya en yakın bir metin oluşturma çabası taşıyan bu çalışmanın hatalarının olması muhtemeldir. Yukarıda da değinildiği üzere, “Yanlışlanabilirlik” temel prensibimiz olmuştur. İlerleyen süreçte tespit edilecek yeni nüshalar eksenli yeni okumalar yapıldığında doğruya en yakın metnin oluşması mümkündür.

1.Eserin Yazma Nüshaları

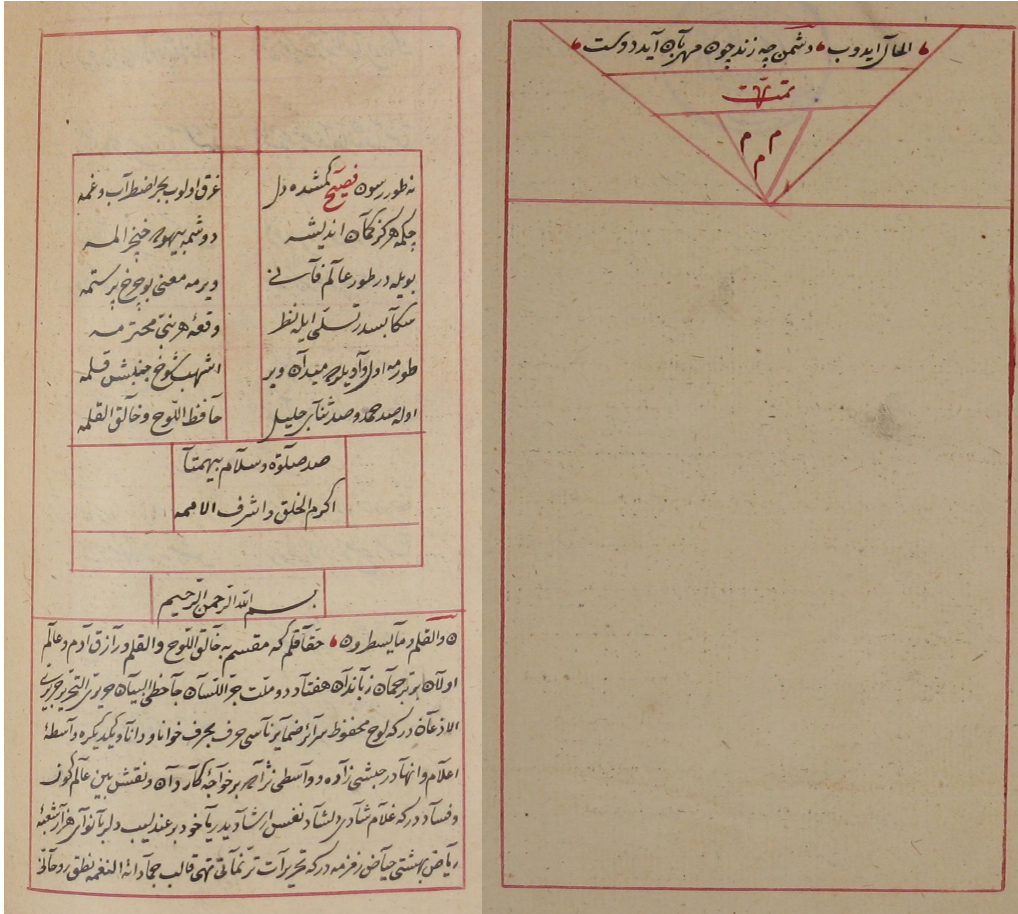
1.1 Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 328 yk. 102b-106a (AE Nüshası)

Bu nüsha, *Fasîh Divanı'nın* bir örneğinin de yer aldığı yazma bir eserde bulunur. Yazmada esere ait herhangi bir isimlendirme yapılmamıştır. Çalışmaya esas üç makale (Kalem makalesi, Âdem ve İbrahim peygamberlere ait kıssalar) nüshada bulunmaktadır. *Kalem Makalesi* 102b-104a, *Âdem Peygamber Kıssası* 104a-105a, *İbrahim Peygamber Kıssası* 105a-106 yaprakları arasında bulunur. Yazmada çizilen çerçeve ve çerçevedeki işaretler, *İbrahim Peygamber Kıssasının* müstensih tarafından farklı bir metin ya da aynı eserin farklı bir bölümü olduğu çok açık bir şekilde belirtilmiştir. Eserin sonunda “temmet” ibaresi bulunduğundan müstensihin metnin nihayete erdiği kanaatinin taşıdığı söylenebilir. Siyah mürekkep ile yazılan metnin dikkat çekilen yerleri kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir. Özellikle *Kuran-ı Kerim*'deki ayetlerin alıntılıandığı yerde buna dikkat edilmiştir. Talik hat ile yazılan nüshada sayfa satır sayısı on dokuzdur. Nüshanın müstensihi ve istinsah tarihine dair bilgiye ulaşılamamıştır. Bu nüsha, metin oluşturulurken kullanılan nüsha ile neredeyse aynı imla hususiyetlerini barındırmaktadır.

Bu husus, ikisinin de aynı nüshayı esas aldığı belki de ikisinden birinin diğerinden kopyalandığını imlemektedir.

Başı: Ne tûrursun Faşîh-i güm-şode-dil
Ġarķ olup baħr-ı ıztırâb u ğama (102b)

Sonu: Düş çi-zened çün miħribân âyed döst. Temmet (106a)

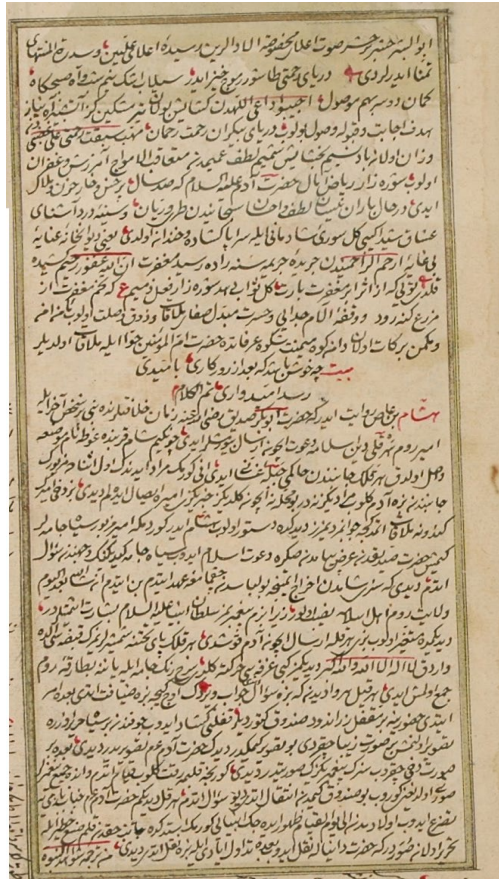
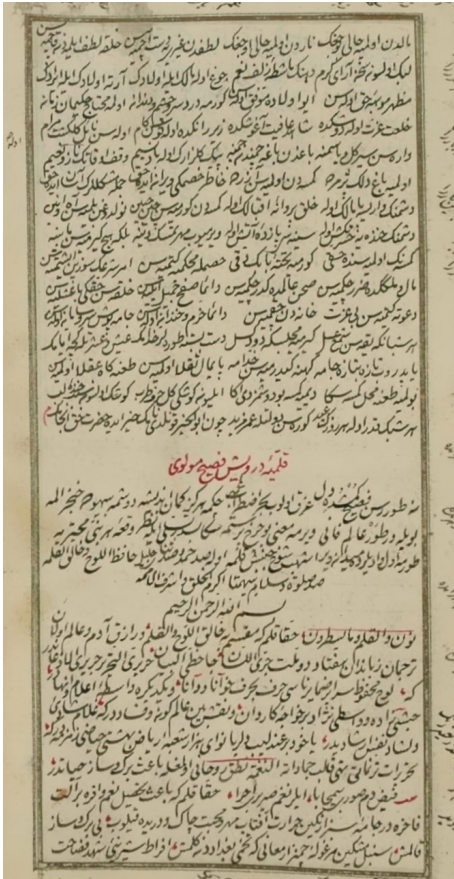

Resim 1: AEMNZ 328-AE Nüshasında metnin bulunduğu ilk ve son yaprak

1.2. Milli Kütüphane "06 Mil Yz A 3554/6, yk. 40b-42a (M Nüshası)

İncelemeye esas metnin bulunduğu yazma, mensur ve manzum birçok metni içeren mecmua niteliğindedir. Mecmuada eserin adı "Kalemiye-i Derviş Fasih-i Mevlevî" başlığı ile kırmızı kalemle verilmiştir. Eser talik yazı ile istinsah edilmiştir. Müstensihî ve istinsah tarihi tespit edilememiştir. Her sayfada bulunan satır sayısı otuz birdir. Yazmada Kalem (40b-41b) ve Âdem Peygamber Kıssası (41b-42a) vardır. İbrahim Peygamber ile ilgili kısma/makale bu nüshada yoktur.

- Baş: Ne tûrursun Faşîh-i güm-şode-dil
Ğarķ olup baħr-ı iztşab u ğama (40b)
- Son: Çi hoş başed ki ba'd-ez-rûzgārî
Be-ümmidî resed ümmidvārî (42a)

Resim 2: 06 Mil Yz A 3554/6 nüshasında metnin bulunduğu ilk ve son yaprak

1.3. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 4412/4, yk 156a-158b (M1 Nüshası)

Eser, yazma nüshada, *Fasîh Divanı*'nın sonunda verilmiştir. Kütüphane kayıtlarına göre metin yk.108b-182a'dadır. Bu kayıt, *Fasîh Divanı* için olup, *Fasîh Divanı*, yazmanın son manzum eseridir. Nüshada başka şairlerin divanları da bulunmaktadır. Yazmada hem Arap karakterli hem de Latin karakterli sayı sistemi kullanılmıştır. Latin karakterlere göre incelemeye esas metin, 182a-184b yaprakları arasındadır. Nüshada çalışmaya esas iki makale geçmektedir. Nüshadaki Arap karakterli sayı sisteminde *Kalem Makalesi* 156a-158a, *Âdem Peygamber Makalesi* ise 158a-158b'de bulunmaktadır. *İbrahim Peygamber Kıssası* bu yazmada yoktur. Büyük bir ihtimalle 159. yaprak ve sonrası yazmadan kopmuştur. Çünkü *Âdem Peygamber Kıssası* da eksiktir. Bunu gösteren en önemli ipucu, bir sonraki yaprakta yani gelecek olan kelimenin bir önceki sayfanın altında "reddade"de, yazılmış olmasıdır. Bir sonraki kelimenin "tîr" olacağı belirtilmiştir. Hakikaten, diğer nüshalarda da "güşâyiş bulan" ibaresinden sonra "tîr" kelimesi gelmektedir. Bu da bu kelimedden sonra yaprağın kopmuş olduğunu gösteren en önemli veridir.

Nüshada esere ait bir isim verme söz konusu değildir. Fakat kıssaların başlangıcı olan bölümün başındaki manzum kıta için "Der-nasihât-i hodrá" başlığı kullanılmıştır. Bu husus, şiirin, kendine bir nasihat ve teselli bağlamında kaleme alındığını göstermektedir. Bu bilgi, ilgili eserin üç makaleden müteşekkil olduğunu belirten ipuçlarından biridir. Ayrıca, ilgili manzumenin divandaki tüm şiirlerden, hatta beyitlerden ve ek olarak verilen tarih manzumelerinden sonra gelmesi de bu manzumenin farklı bir metne aidiyetini göstermektedir.

Muhtevastaki bilgilerden hareketle Fasîh dışında bir müstensihin bu başlığı kullanması mümkün olmakla birlikte, küçük bir ihtimaldir. Sonrasında gelen *Kalem Makalesi*, bulunduğu sayfanın ilk satırı olmakla birlikte bir satır geriden başlamıştır. Bu kısma bir başlık konulacağı düşünülmüş olabilir. Manzumenin hemen ardından, ilgili makalenin gelmesi, bir yönüyle bu eserin Fasîh'e ait olduğunu belirten en önemli ipuçlarındadır. Ek olarak, şunu da belirlemekte yarar vardır ki, ilgili yazmanın şair elinden çıkmış olması da mümkündür. Çünkü onun yazısını andırmaktadır.

Bu nüshanın en önemli özelliği, manzum bölümdeki bir dizinin diğer nüshalardan farklı olarak yer almış olmasıdır. Nüshalardan en erken olanlarda bile bulunmayan bu dizinin bir şekilde şair tarafından farklı zaman diliminde değiştirilmiş olmasına kapı aralamaktadır. Fasîh'in kendi eliyle divanlarını istinsah ettiği düşünüldüğünde bu pek de uzak bir ihtimal değildir. Ancak hangi ibaresinin Fasîh tarafından son düzeltme olduğunu söylemek güçtür. İlgili dize, şiirin anlam dünyasına ve beytin akıcılığına uygun gibi görünmektedir.

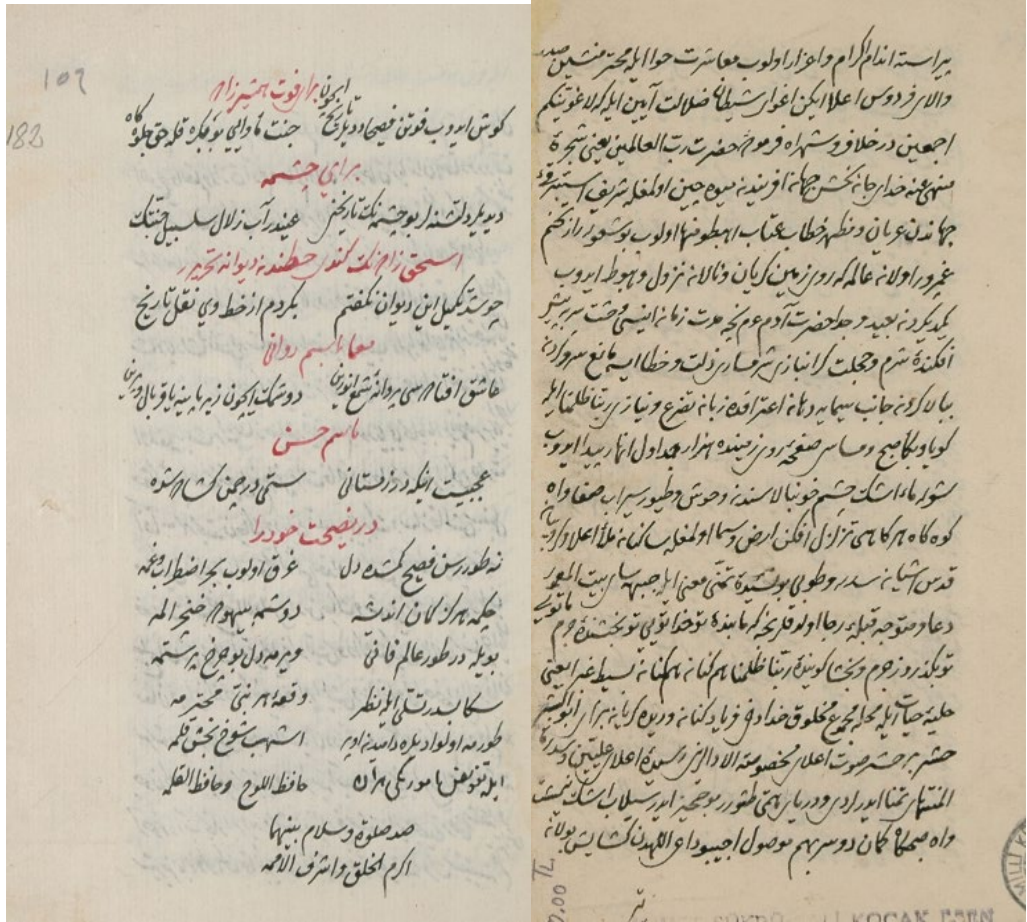
Şöyle ki: Eyle tefvîz ümürînî her ân (M1'de farklı olan dize)
Hâfîzu'l-levh ü hâlîku'l-çaleme

Bu dize ile beytin anlam dünyası şöyle oluşmaktadır: Ey Fasih, sen başına gelen her şeyi ve işleri, gönül hoşluğu ile karşıla, elinden geleni yap, gerisini Allah'a bırak. Onun yaptığı ve yapacağı işlere güven ve Allah'a dayan! Sonraki beyitte, Hz. Peygamber'e salavat getirilmiş olması, öncesinde Allah'a hamdın da bulunmasına bir işaret olarak düşünülebilir. Bu düşünce Fasih ya da müstensih tarafından da uygulamaya konularak değiştirilmiş olabilir. Ya M1 nüshasındaki dize sonrasında değiştirilerek yenilenmiş olabilir. Metnin yazmadaki başlangıcı ve sonu şöyledir:

Baş: Ne şurursun Faşîh-i güm-şode-dil

Ġarġ olup baħr-ı ıztırâb u ġama (156a/182a)

Son: Mevşul-ı ecibü dâ'iyallâhdan ġüşâyîş bulan (158b/184b)

Resim 3: 06 Mil Yz A 4412/4 nüshasında metnin bulunduğu ilk ve son yaprak

1.4 Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Reşid Efendi 855, yk. 259a-263b (R Nüshası)

İncelemeye esas eserin bulunduğu bu yazma eser üç bölümden müteşekkildir. İkinci bölümün 144-259 yaprakları arasında *Fasîh Divanı* bulunur. İncelemeye esas metin başlıksız olarak verilmiştir. Yazmada hem Latin hem de Arap sayı sistemi ile yapılmış bir numaralandırma vardır. Çalışmamızda Latin harfli kısım esas alınmıştır.

Kalem Makalesi, yazmanın 259a-261b, *Âdem Peygamber Kıssası*, 261b-262b, *İbrahim Peygamber Kıssası* 263a-263b yaprakları arasındadır. Yazmanın sonunda Fasîh'e ait inşa örneği sayılabilecek mektuplar vardır. Bu nüshanın kaleme alındığı yıl, tüm yazmanın (mektupların) sonunda müstensihî tarafından belirtilmiştir.

Tamamı siyah mürekkeple talik hat ile yazılan metnin geçtiği sayfalarda satır sayısı on yedidir. Eserin müstensihî Ahmed b. Mustafa El-Üsküdârî olup eser, H. 1114/M. 1702-1703 senesinde istinsah edilmiştir. Müstensihînin temmet kaydındaki ifadelerine bakıldığında tüm nüshanın eksiksiz bir şekilde, fazlası da olmadan onun tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Bu nüsha, Fasîh'in ölümünden üç (3) yıl sonra kaleme alınmıştır. Bu özelliğiyle şu ana kadar tespit edilen en eski Kalem Makalesi nüshası olma özelliği taşır.

Metin oluşturulurken bu nüsha merkezli bir okuma yapılması düşünülebilirdi. Ancak, birçok hatalı yazım, eksik harf, kelime ve dize gibi hususiyetler barındırmaktadır.

M1 nüshasında farklılık gösteren sondan bir önceki ilk dize, bu nüshada da yazılmamıştır. Bu durum, bu dizinin bir işlem gördüğü ya da okunaklı olmayan bir halde olduğu anlamına gelmektedir.

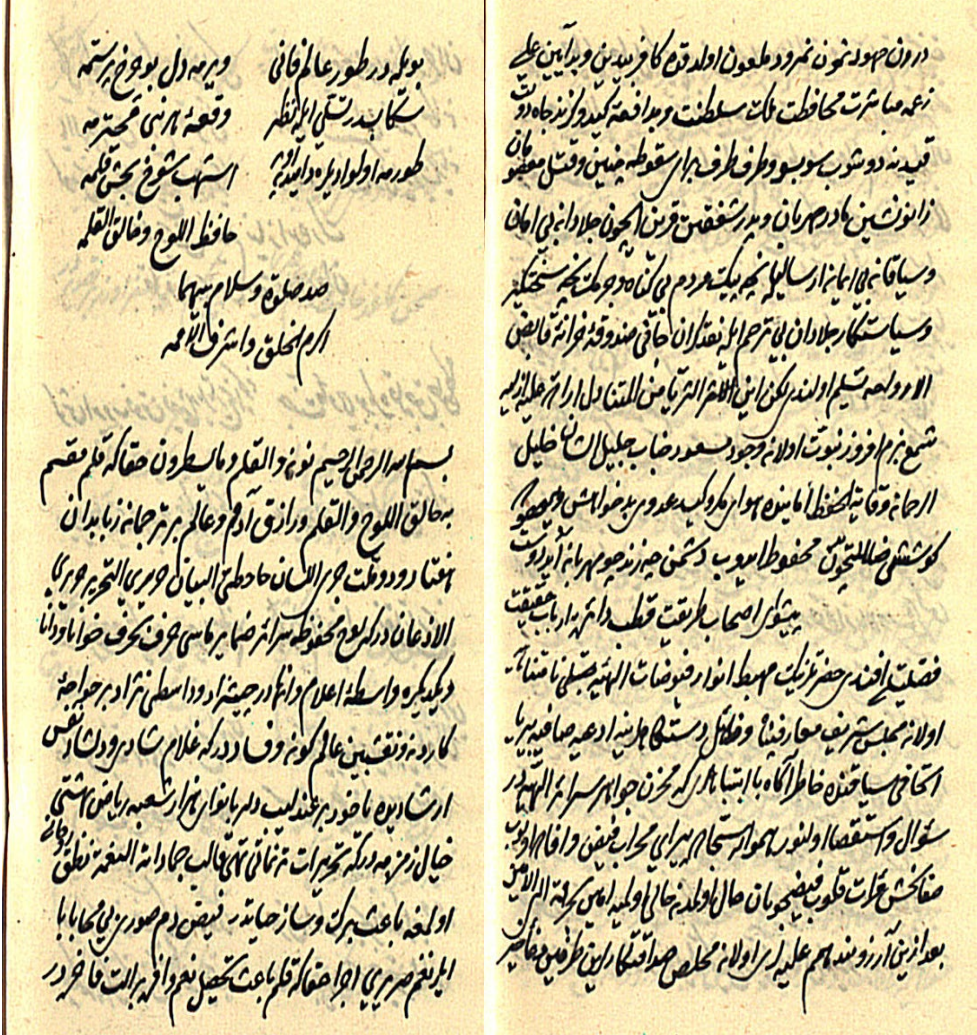
Eksik dize, aşağıda tanıtılacak olan İstanbul Üniversitesi TY 5561 numaralı nüshada da yoktur. Bu durumda her iki nüshanın aynı kaynaktan beslendiği söylenebilir. Bunun yanı sıra, yukarıda tanıtılan M1 nüshası ile diğer imla hususiyetleri noktasında da bu iki nüshanın benzerliklerinin olduğu görülmektedir. Bu da bu üç nüshanın aynı koldan gelmiş olabileceğini göstermektedir. Ancak, M1 nüshasında, dizinin eklenmiş olması kendi içinde ayrı soru işaretlerini barındırmaktadır. Son tahlilde aynı koldan gelmekle birlikte imla konusunda biraz farklılık arz etmektedir.

R olarak kısaltılmış olan bu nüshada bulunan birçok imla hatasının Ü1 nüshasında düzeltilmiş olması, R'nin daha önce yazıldığı, eğer Ü1 nüshasının hattatı, onu gördüyse de hatalarını düzelterek yeni bir nüsha oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu ikisinin de aynı koldan geldiği kesin olmakla birlikte birbirinden etkilenmeleri kadar, daha öncül bir metni görmüş olmaları daha güçlü bir ihtimaldir.

R nüshasının bitiminde, Fasîh'in ölümüne dair yazılmış beş beyitten oluşan bir tarih manzumesi bulunur. Kıta nazım biçimiyle yazılan tarih, Şehdî tarafından kaleme alınmıştır. İncelemeye esas makale metninin yazma nüshadaki başlangıcı ve sonu aşağıda belirtilmiştir:

Baş: Ne tırursun Faşîh-i güm-şode-dil
Ġarq olup baħr-ı iztīrāb u ğama (259a)

Son: Düşmen çi-zened çü miħribān āyed dōst (yk. 263b)

Resim 4: Reşid Efendi 855 nüshasında metnin bulunduğu ikinci sayfa ile son yaprak

1.5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 10306, İbn 2833, yk. 62b-64b (Ü Nüshası)

İncelemeye esas makalenin bulunduğu bu nüsha, İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde İbnü'l-Emin Mahmut Kemal yazmaları arasında bulunur. Yazmada eser için başlıkta “*Kalemiye-i Fasih Dede*” ibaresi geçmektedir. Kayıt numarası İbn 2833'tür. Bu eserin ilk kayıt numarası olup daha sonra Türkçe Yazmalar kataloğuna TY 10306 olarak yeni bir numara ile kayıtlanmıştır.

Bu nüshada *Âdem Peygamber Kıssası ve İbrahim Peygamber Kıssası*, yer almamaktadır. Kalem Risalesi yazmanın 62b-64b yaprakları arasındadır. Diğer nüshalarda görülen baştaki manzum bölüm olan kıta da nüshada yer almamaktadır.

Yazma eser, esasında Fasih Divanı'nın bir nüshasıdır. Yazmanın sonlarında çalışmaya konu mensur metin eklenmiştir. Bu metin öncesinde, Fasih Divanı'nın kopyasının yazımının tamamlandığı yıl için H. 1182 kaydı düşülmüştür. Bu yıl M. 1768'e tekabül etmektedir.

Yazmada mensur bölümlerin tamamlandığı bölüm için de bir yazım tarihi kaydı düşülmüştür. Buna göre Kalem Makalesinin de bulunduğu mensur mektuplar 14 Muharrem 1182 yılında tamamlanmıştır. Miladi takvime göre bu nüsha 31 Mayıs 1768 tarihinde, Salı günü yazılmıştır. Yazma eser, yıl olarak çok geç bir dönemde istinsah edilmiştir. Kalem Makalesinin tarihi bilinen en geç nüshasının bu yazma eser olduğu düşünülmektedir.

Bu nüshanın müstensihî Muhammed b. Muhammed Edirnevi'dir. Satır sayısı on dokuz olan nesih hatlı yazma, siyah mürekkeple yazılmış olup kimi yerlerinde kırmızı mürekkeple işaretlemeler vardır.

Bu nüshanın bir diğer özelliği, Fasih'in *Tenbâkunâme'si*'nin, *Kalem Makalesi*'nin geçtiği yerde sayfa kenarında yazılmış olmasıdır (63b-64b) *Tenbâkunâme* “Ve kitâbeş Tenbâkû” başlığı ile verilmiştir. Bu bilgi, müstensihînin sayfa içindeki metinlerin Fasih'e ait olduğunu vurgulaması adına kayda değerdir. Yine *Tenbâkunâme*'nin bu nüshası, bilinen nüshalarına yeni birisinin eklenmesi adına kayda değer bir gelişmedir. Bu bilgi, bu çalışma ekseninde tespit edilmiştir.

Müstensih, bu yazmada Fasih'in manzum şiirlerinin ardından ona ait mensur metinlerden bazılarını yer vermiştir. Bu nüshada, ilgili makale için “*Kalemiye*” başlığının kullanılmış olması, müstensihînin müellife ait bu eserin varlığı konusundaki bilgisini göstermektedir. Ayrıca diğer iki makalenin yokluğu müstensih tarafından ya görülmediği ya da şaire aidiyeti konusunda net fikir sahibi olmadığı anlamına gelmektedir. Müstensihînin daha sonra görmüş olduğu “*Tenbâkunâme*”yi sayfa kenarına eklemiş olması da bu görüşü desteklemektedir.

İncelemeye esas makale metninin yazma nüshadaki başlangıcı ve sonu aşağıda belirtilmiştir:

1.6. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 5561 yk. 101a-104b (Ü1 Nüshası)

Bu yazma nüshanın tümü kayıtlı bilgilere göre 106 yapraktan müteşekkildir. Yazma nüsha içinde Fasîh'in Divanı bulunur. Sonrasında ise ona ait mensur metinlere yer verilmiştir. Nüsha, tezhipli olup, talik hat ile kaleme alınmıştır. Sayfalardaki satır sayısı yirmi bir olup duraklar ve ilk yaprak özelinde, önemli işaretlemeler, altın sarısı rengindedir. Yine ayetler, önemli sözler gibi diğer alıntılanan bölümlerin de bu şekilde renkli yazıldığı görülmektedir. İncelemeye esas makalelerin üçü de bu nüshada yer almaktadır.

Kalem Makalesi yazmada 101a-102b, *Âdem Peygamber Kıssası*, 102b-104a ve *İbrahim Peygamber Kıssası*, 104a-104b yaprakları arasında bulunur.

Yazma nüshada, bu makalelerden sonra, Fasîh'e ait bir diğer önemli eser olan Tenbâkûnâme'sinin bir nüshası yer alır. Eserin başlığı "Merhûmun duhânı bâde üzre tercihde olan makâlesidür" şeklindedir. Bu bilgilere bakıldığında bu nüshanın da şairin ölümünden sonra kaleme alındığı söylenebilir.

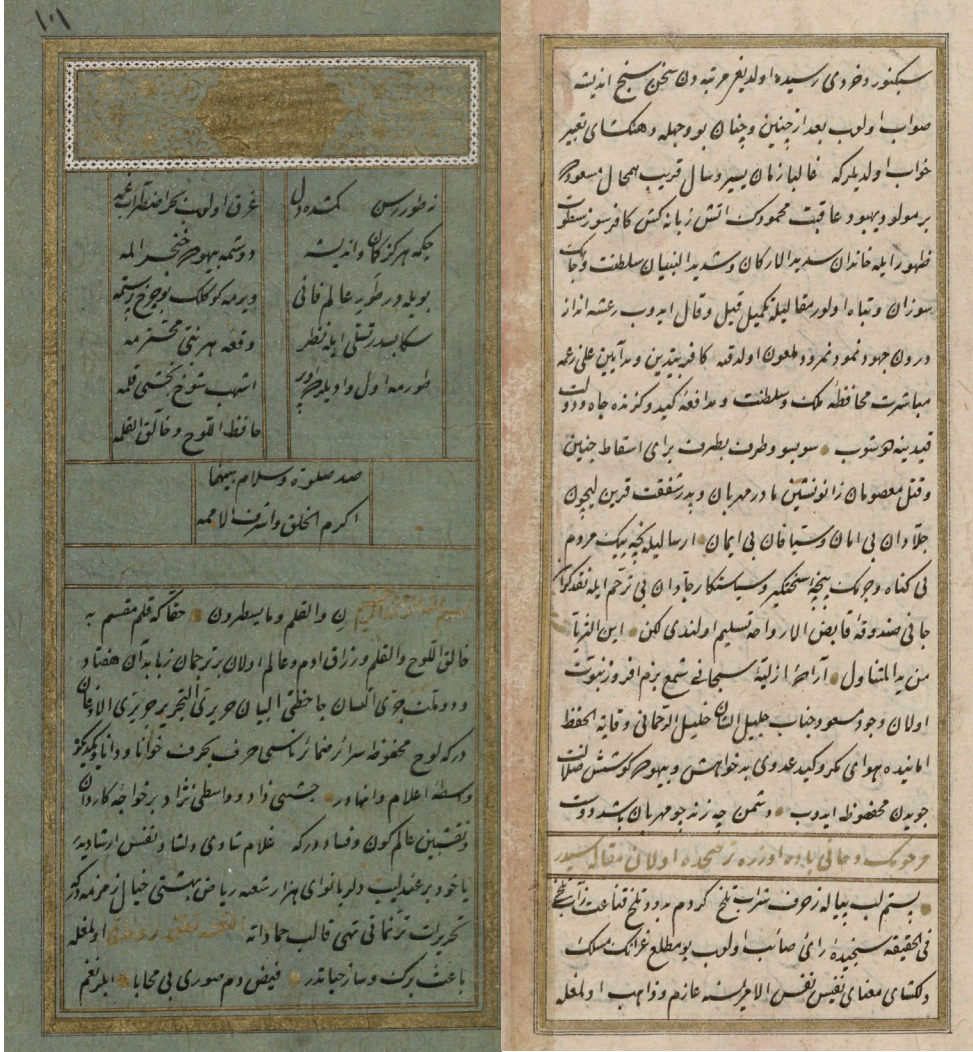
Bu nüsha, özenle hazırlanmış olmakla birlikte gerek imla gerek de ifade bağlamında bazı hataları ve eksiklikleri barındırmaktadır. Nüshada girişteki manzum bölümün bir dizesinin eksik yazıldığı, ilerleyen sayfalarda da bir satırın içerden başladığı görülmektedir. Makalenin başlangıcındaki manzum bölümün ilk dizesinde Fasîh'in adının yazılmadığı anlaşılmaktadır. Tam sebebi bilinmemekle birlikte, bu yazının da altın yaldızlı sarı renkle daha sonrada yazılacağı düşüncesinin olduğu söylenebilir. Ama her durumda, ilgili kısmın sonradan da eklenmediği anlaşılmaktadır.

Bu eksik dizenin yukarıda tanıtılan R nüshasında da eksik olduğu görülmektedir. Bu husus ve iki nüshanın benzeşim unsurları, yukarıdaki açıklamalarda, mümkün merteye belirtilmeye çalışılmıştır. Ancak bu iki nüsha ile birlikte M1 nüshasının da aynı koldan gelmiş olması muhtemeldir. Bunun en önemli göstergesi şüphesiz, her üç nüshada da giriş cümlesi mahiyetindeki "Hâkka ki kalem" ibaresidir. Bu ibare, R, M1 ve Ü1 nüshalarında bu diziliştedir. Yani "ki" edatı "kalem" kelimesinden önce gelmektedir. Diğer nüshalarda ise "Hâkka kalem ki" şeklinde olup "ki" edatı "kalem" kelimesinden sonra gelmektedir. Bahse konu R, M1 ve Ü1 nüshasının bunun dışında da diğer nüshalardan bariz bir şekilde farklılaşan ortak imla tercihleri söz konusudur. Metindeki "hıyâz" kelimesinin bu üç nüshada "hayâl"; "mergûle" kelimesinin "gûle"; "efnân" kelimesinin de "fennân" olarak geçtiği görülür. Bunların dışında başka nüsha farkları da bulunmaktadır. Ancak görünürde bu üç nüsha ortak bir koldan gelmektedir.

İncelemeye esas makale metninin yazma nüshadaki başlangıcı ve sonu aşağıda belirtilmiştir:

Baş: Ne tırursun ... güm-şode-dil
Gark olup baħr-ı iztırâb u ğama (101a)

Son: Düşmen çi-zened çü mihrîbân bâşed döst (104b)

Resim 6: TY 5561 nüshasında metnin bulunduğu ilk ve son yaprak

1.7 Avusturya Milli Kütüphanesi, Flügel Mixt.22, yk.102b-107a (Österreichische Nationalbibliothek, Flügel Cod. Mixt.22, fol.102b-107a) (A Nüshası).

Bu nüsha esasında Fasîh Divanı'dır. Divanın sonunda şimdiye kadar tespit edilebildiği kadarıyla üç bölümü bulunan çalışmaya esas mensur eser vardır. Bir diğer ifadeyle bu nüshada, incelemeye esas her üç makale de bulunmaktadır. *Kalem Makalesi* 102b-104b, *Âdem Peygamber Kıssası*, 104b-106a, *İbrahim Peygamber Kıssası* ise 106a-107a yaprakları arasındadır.

Siyah mürekkep kullanılan yazmada ayetler, kimi iktibaslar ve vurgulanması gereken yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Çoğu zaman metin durakları, sonlara doğru satır başı ve satır sonunda çerçeve niyetine işaretlemeler de aynı şekilde yazılmıştır.

Manzum bölümlerde, tek satırda yazılmış beyitlerin her birinin baş bölümleri için ilgili yazının üstü kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir.

Metin beş yapraktan müteşekkildir. Her sayfanın satır sayısı on dokuzdur. Yazmanın bu bölümü, talik hat ile yazılmıştır. Yazmada esere ait herhangi bir isimlendirme başlığı bulunmamaktadır.

Eser, H. 1170 yılının Muharrem ayında, M. 1756 yılının Eylül/Ekim ayında istinsah edilmiştir. Bu ifade eserin sonunda ferağ kaydında şöyle geçmektedir:

*Ķad veĶa 'a'l-ferāĶu min taĶrīri hazīhī'd-divān min Şehri MuĶarrem 'alā yedi ad'afu'l-
'ibād Es-Seyyid MuĶammed Emīn li-seneti Seb'īne ve miete ve elfin min hicreti men
lehū'l- 'izzu ve'l-Őeref [107a]*

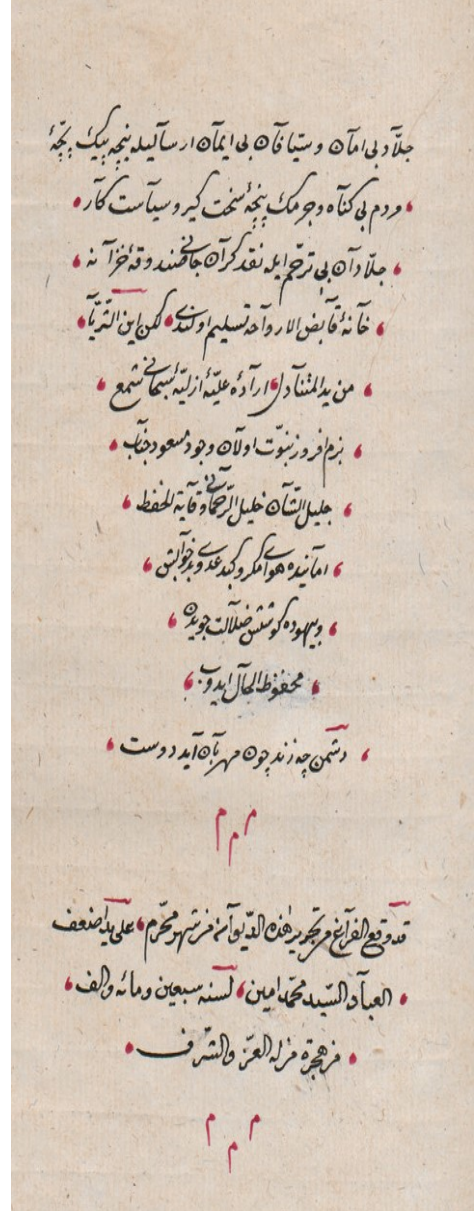
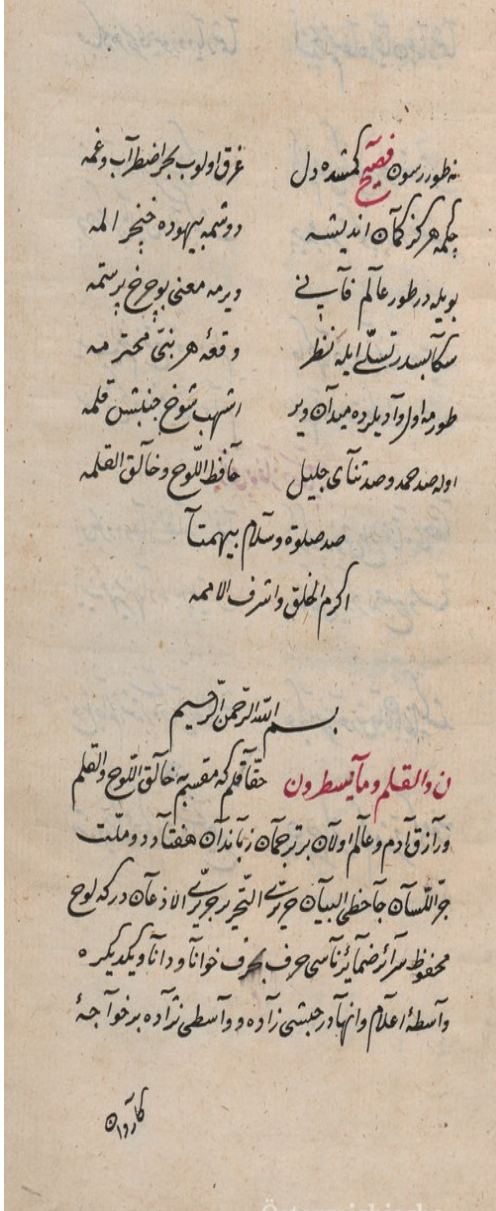
Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere, eserin istinsahını/kopyasını oluŐturan, yeniden yazım iŐlemini tamamlayan Őahıs, Seyyid Muhammed Emin'dir.

Bu nüsha Ali Emiri Kütüphanesinde AEMNZ 328'e kayıtlı nüsha ile neredeyse aynıdır. Büyük bir ihtimalle, aynı nüshayı esas almışlardır. İki nüshanın hattatının birbirinden etkilenmediği düşünölmektedir. Çünkü biri diğerini esas alsaydı kimi imla hususiyetlerinde, karakter yazımlarında tam benzerlik oluŐurdu. Ama bu bir varsayım olarak yerini korur. Aynı nüshayı esas alması halinde bile hattatların bazı tercihleri ve kendilerine has tasarrufları olabilmektedir. Fakat iki nüshanın aynı koldan geldiği konusunda metinsel benzerlikler söz konusudur.

Çalışmamızda, birçok özelliğine istinaden, metin teşkilinde esas alınarak merkeze konulan nüsha budur.

İncelemeye esas makale metninin yazma nüshadaki başlangıcı ve sonu aşağıda belirtilmiştir:

Baş: Ne tūrursun Faşîh-i güm-şode-dil
 Ğarķ olup baħr-ı iztīrāb u ğama (102b)
 Son: Düşmen çi-zened çü miħribān āyed dōst (107b)

Resim 6: Österreichische Nationalbibliothek, Flügel Cod. Mixt.22 nüshasında metnin bulunduğu ilk ve son yaprak

Nüshaların Karşılaştırmalı Analizi ve Tasnifi

İncelememizin bu bölümünde tespit edilebilen 7 (yedi) nüshanın kısa bir karşılaştırmasına yer verilmiş olup Klâsik Türk edebiyatı çalışma alanlarından olan Nüsha Soy Ağacına dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Öncelikle şunu belirtmekte yarar vardır ki, şu an için varlığı bilinen nüshalardan herhangi birinin Fasîh Ahmed'in hattı olduğu düşünülmemektedir. Bir diğer deyişle, tespit edilebilen herhangi bir müellif hattı nüshası bilinmemektedir. Çünkü yazma metinlerde bu hususa dair kesin bir veri yoktur.

M1 nüshasının yazı stili, ayrıca yazma metindeki şiirlerin konularına dair bilgiler sunan başlıkların varlığı, özellikle de Kalem Makalesinin “der-nasihat-i hodra” başlığı gibi hususlar, küçük bir ayrıntı şeklinde de olsa bu nüshanın ona ait olduğunu gösteren ipuçlarındandır. Yine iki nüshada bulunmayan, diğer nüshalarda da farklılık arz eden “Eyle tefvîz ümürîni her ân” dizesinin bu nüshada bulunması, bunun yazarının elinden çıkma ihtimalini güçlendiren ipuçlarındandır. Ancak bu konuda şu an için net bir bilgi olmadığından bu nüshanın onun elinden çıktığına dair bilgi sadece bir hipotez olarak yerini korur. Eğer bu nüsha Fasîh'in el yazısı (hattıdesti) olsa bile, Fasîh'in başta ilgili dize olmak üzere, metinde kimi değişiklikler yaptığı görülmektedir. Eğer bu nüsha, ilerleyen süreçte Fasîh'in el yazısı olduğu yönüyle değerlendirilirse en eski nüshanın bu olduğu kanaatine varılabilir. İncelemeye esas üç makaleden ikisi bu nüshada vardır. *Âdem Peygamber Kıssası*, eksiktir. Ancak eksik yazılmasından öte, ilgili yapıkların yazmadaki hasardan kaynaklı düşüp yırtılması sonucu eksik olduğu söylenebilir. Eğer ilgili yapıklar tam olmuş olsaydı, incelemede bu nüshanın esas alınması mümkün olurdu. M1 nüshasında mensur bölüm öncesinde gelen şiirin üzerinde bulunan “der-nasihat-i hodra” başlığının tüm eseri nitelediği söylenebilir. Ancak bunun sadece şiir kapsamında değerlendirileceği unutulmamalıdır.

Şu ana kadar tespit edilen yazım tarihi yönüyle en eski yazma **R nüshasıdır**. H. 1114/M. 1702-3 yılında yeniden yazımı tamamlanan eser, Fasîh'in ölümünün üçüncü yılına tekabül etmektedir. Metin oluşturulurken en eski nüshanın tercih edilmesi ilk akla gelen hususlardandır. Ancak eksik dize veya kelime eksiklikleri, kimi yerlerde kelime yazımlarındaki özensiz imla ve hatalar, bu nüshanın esas alınmamasını gerektirmekteydi. Bu nüshada eserin adına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Yazma nüshalar arasında yazı stili ve kâğıt kullanımı yönüyle en iyi nüshanın **Ü1 nüshası** olduğu söylenebilir. Ancak bu nüsha da R nüshası gibi kimi eksiklikler barındırmaktadır. Bu nüshanın da ne zaman yazıldığına dair bilgi yoktur.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde R, Ü1 ve M1 nüshalarının gerek imla gerek kelimelerin yazım hususiyetleri noktasında birçok yönden benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak M1 nüshasının kimi yerlerde imlasının daha düzgün olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bunun yanında *şehristân-ı 'irfân* ibaresinin sadece Ü1

nüshasında geçmesi, bu nüshanın diğerlerinden daha sonra ya da aynı koldan gelen farklı öncül bir nüshayı gördüğüne dair ipuçlardan biridir.

Eserin yeniden yazımı olarak değerlendirilen istinsah yani kopyalamanın hangi yılda olduğunun belirtildiği bir diğer yazma A nüshasıdır. Bu nüsha tespit edilebildiği kadarıyla yurt dışında bulunan tek nüshadır. H. 1170/M. 1756'da yazılan metin R nüshasından sonra yazılmış en yakın tarihli metindir.

İstinsah tarihi belirtilmiş bir diğer nüsha da **Ü**'dür. Bu yazma, Fasîh'in divanını da içermektedir. Divanın ve mensur metinlerin sonuna eklenen tarihsel bilgilere göre, H. 1182, M. 31 Mayıs 1768 Salı günü tamamlanmıştır. Bu nüshada sadece *Kalem Makalesine* yer verilmiş olup hattatı tarafından bir başlık verilerek tanıtılmıştır. "*Kalemiye-i Fasîh Dede*" başlığına göre, müstensih bu eseri "**Kalemiye**" olarak değerlendirmiştir.

İstinsah tarihi verilmeyen bir diğer yazma **M nüshası**dır. Ancak bu nüshada, eser için başlık kullanılmıştır. "*Kalemiye-i Dervîş Fasîh-i Mevlevî*" ibaresine bakıldığında eserin adının "**Kalemiye**" olarak düşünüldüğü söylenebilir. Hem Ü hem de M nüshasının başlık olarak aynı ifadeyi seçmiş olmaları ikisinin de aynı koldan geldiğini gösteren en önemli ipuçlarından biridir. Metin içindeki imla yönüyle de benzerlik gösteren bu iki nüshanın, belirlenen ipuçlarından hareketle soy olarak birlikte düşünülmesi mümkündür. İki nüshadan birisinin diğerini esas almış olması kadar, her iki istinsahın da aynı metni esas alıp yazmış olması daha güçlü bir ihtimaldir. M nüshasında İbrahim Peygamber Makalesi yer almaz. *Âdem Peygamber Makalesi* ise, *Kalem Makalesinin* ardından herhangi bir bölüm ayrımı yapılmadan, önceki makalenin bir devamı gibi verilmiştir. Bu husus, Ü nüshasının M nüshasını görmediği şeklinde yorumlanabilir. Aynı durum M nüshasının Ü nüshasını görmediği şekilde de yorumlanabilir. Bunu gösteren en önemli veri, Ü nüshasındaki " { لَمْ يَظْمِئْهُنَّ اِنَّسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ } *lem yetmişünne insün kablehüm velâ cân*" ayetidir. Bu kısım sadece Ü nüshasında vardır ki bu da her ne kadar aynı koldan gelse bile Ü'nün, M nüshasından farklılaştığını göstermektedir. Bu bilgilerden hareketle Ü nüshasının başka bir nüshayı gördüğü söylenebilir.

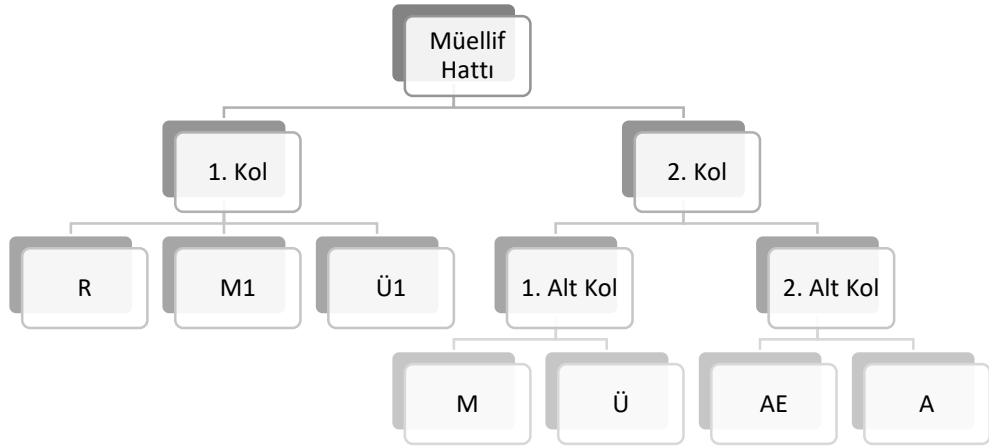
AE nüshası, Fasîh Divanın nüshalarından birinin sonunda bulunan bir diğer yazmadır. Bu yazmanın müstensih ve ne zaman istinsah edildiği hakkında bilgi yoktur. Yazım konusunda okunaklı önemli bir metindir. A nüshası ile benzer imla hususiyetlerini barındırmaktadır. Bu bağlamda aynı nüsha soyundan geldikleri söylenebilir. A ile AE nüshalarının, hangisinin daha önce yazıldığı konusunda fikir beyan etmek güçtür. Ancak AE nüshasındaki bazı hataların ve yanlış kelime yazımlarının A nüshasında düzeltilmiş olması AE nüshasının daha eski olduğuna işaret eder. Bununla birlikte her iki nüshanın benzer bir diğer nüshayı esas aldığı söylenebilir.

Yazma nüshalardan herhangi birisinin müellif hattı olan nüshadan esinlenerek yeniden yazıldığına dair bir kanıt yoktur. Ancak yaptığımız araştırmalara istinaden, müellifin elinden çıkan ilk nüshanın başka bir süreçte yeniden yazım işlemine tabi tutulması mümkün gibi görünmektedir. Hatta müellifin kendi yapmış olduğu hataları görmüş olması bunları yeniden yazmış olması mümkündür. Böylece iki farklı koldan gelişen

nüsha ağacı gündeme gelmiş olabilir. Fakat nüsha ağacı oluşturulurken bu durum, bir karmaşaya sebebiyet verebilir. Ancak bunun bizim bir görüşümüz olduğunu belirlemekte yarar vardır. Bizi bu konuda görüş bildirmeye yönelten en önemli husus ise, Fasîh'in yazısı güzel olduğu için, kendi eserlerini başkaları için istinsah etmesidir (İçli 2014: s. 3). Fasîh kendi eserlerini, özellikle de divanını isteyenler için yeniden yazarak istinsah etmiştir. Bu eserin de böyle bir işleme tabi tutulması mümkündür.

Son tahlilde nüshaların birbirine benzer imla ve şekil hususiyetlerini barındırması yönüyle iki ana koldan gelmeleri muhtemeldir. Bu kollardan birincisi R, Ü1 ve M1 nüshalarını içermektedir. İkinci kol; A, AE, M ve Ü nüshalarını barındırmaktadır. Bu kollardan yan kollar şeklinde gelişmesi de mümkündür. Şöyle ki A ve AE bir yan kol; M ve Ü nüshaları da ayrı bir yan koldan gelmiş olabilir. Bunu gösteren önemli ipucu M ve Ü nüshalarının eser için kullandıkları ortak başlıktır. A ve AE nüshalarında başlık olmaması, bu ikisinin farklı bir alt koldan geliştiğini göstermektedir. Ana kolları aynı olmakla birlikte bu dört nüshanın iki yan koldan geliştiği söylenebilir. Aynı durum, üç nüshayı barındıran R, Ü1 ve M1 kolları için de geçerlidir. Bunların herhangi biri ya da ikisi bir yan koldan gelişmiş olabilir. Fakat her durumda bu üç nüshanın beslendiği kol aynıdır.

Eserin tüm nüshalarının soy kütüğünü bir şema ile şöyle gösterebiliriz.

Metin

[PEYGAMBERLER KISSASI]

[A.102b]

[Fei' lâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- [1] Ne тұrursun Faşîh-i güm-şode-dil
Ġarq olup baħr-ı ıztırâb u ġama
- [2] Çekme hergiz kemân-ı endîşe
Düşme bî-hûde ġançer-i eleme
- [3] Böyledür tavr-ı 'âlem-i fânî
Virme ma'nâ bu çarġ-ı pür-siteme
- [4] Saña besdür tesellî ile nazâr
Vağ'a-i her nebiyy-i muħtereme
- [5] Tırma ol vâdîlerde meydân vir
Eşheb-i şüh-cünbiş-i kâleme
- [6] Ola şad ġamd ü şad şenâ-yı celil
Ĥâfızu'l-levġ ü ġâlıku'l-kâleme
- [7] Şad şalât u selâm-ı bî-hemtâ
- [8] Ekremü'l-ġalq u eşrefü'l-ümeme

[Mağâle-i Kâlemiye]

[9] Bismillâhirraġmanirraġîm

[10] *Nûn ve'l-kâlemi vemâ yesturûn.* Ĥaġkâ kâlem ki, muġassem be-ġâlıku'l-levġi vel-kâlem [11] ve râzıq-ı âdem u 'âlem olan bir tercümân-ı zebândân-ı heftâd-ı dü-millet, [12] cerrü'l-lisân, câġızıyyü'l-beyân, ġarîriyü't-taħrîr, cerîriyü'l-iz'andur ki levġ-i [13] maġfûz-ı serâ'ir-i zemâ'ir-i nâsı, ġarf-be-ġarf ġvâna vü dâna ve yek-dîgere vâsiġa-i i'lâm u inhâdur.

Ĥabeşî-zâde ve vâsiġî-nejâde bir ġvâce-i [A 103a.1] kârdân ve naqş-bîn-i 'âlem-i kevn ü fesâddur ki ġulâm-ı şadı, dil-şâd-ı [2] nefsi irşâdîdür.

Yâġûd bir 'andelîb-i dil-rübâ-nevâ-yı hezâr-şu'be-i [3] riyâz-ı behiştî ġıyâz-zemzemedür ki taħrîrât-ı terennümâtı, tehî-kâlib-ı [4] cemâdâta *en-naġmetü nuġkı rûġânîyy* olmaġla bâ'si-i berg ü sâz-ı ġayâtdur.

[Mef'ülü Mefâ'ilün Fe'ülün]

- [5] Feyz-i dem-i şûrî bî-muḥābā
Eyler nağam-ı şarîri icra

[6] Ḥaḫḫā ḳalem ki bā'ış-i taḫşîl-i ni'am-ı vâfire bir âlet-i fâhiredür; câme-i [7] sebzâ-rengin, ḫarâret-i âfitâb-ı mihr ü maḫabbetden çâk ü derîde ḳılup [8] bî-berg ü sâz ḳalmış. Sünbül-i müşğîn-i mergûle-i çemen-zâr-ı ma'ânî ki [9] toḫmı Bağdâddan gelmiş.

İfrât-ı şîrînî-i şehd-i feşâhat, leb-i faşîḫü'l-edâ-yı [10] bürâdın çâk ve şûrî-i nemek-i belâgat, dehân-ı melîḫü'l-beyânın nem-nâk [11] itmiş.

Leylî-nümâ vü Ḳays-sevdâ ki müşğîn-gâzâlân-ı sünbül-çerâyân-ı ma'ânî [12] vü beyânı, kendüye me'nûs u râm eylemiş.

Murğân-ı ūlî-ecniḫa-i 'âlem-i 'irfân; [13] ser-i şûrîde-i jülîde-müyında âşiyân tutmuş ve ma'nâ-yı

[Mef'ülü Mefâ'ilün Fe'ülün]

- [14] Çün gâm zened ḳalem be-reh çün
K'âverde be-pâyî rişte bîrûn

[15] ṫarîḫasınca âb u hevâ-yı Buḫârâ-yı devâtdan ki

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- [16] Firişte ger ḫüred âb-ı Buḫârâ
Ber-âyed rişte ez-pây-ı firişte

[17] pâyını çîde-i maraz-rişte,

Ve şîrîn-zebân u kühken-tüvân ki bî-sütün-ı [18] şebt-i fûnûnda tîşe-i merg-pîşe-i ḳalem-tırâş ile fark-ı hüner-mendi çâk [19] ü şikeste olmuş.

Mûsî-vâr kelîm-i Tûr-ı Sînâ-yı sūḫandânî, mûsîḳâr-ı yed-i [A.103b.1] ṫülâ-yı ma'ânî, sâ'i-i mesâ'î-i müsellim ü tersâ, çâbük-devende-i nişîb ü bâlâ, [2] âmir ü me'mûr, 'âmir u ma'mûr, râst-güy u kec-dehen, dü-zebân u yek-sūḫan,

[Mef'ülü Mefâ'ilün Fe'ülün]

- [3] Gerçi ikidür zebânı ammâ
Bir söz mi çıkar ḫilâf-ı ma'nâ

[4] saḳam-ı müyîn-beden ü dem-i dem-be-dem 'aynını belâ-yı sevdâ-yı 'aşḳa mübtelâ idüğine şâhideyn-i [5] 'âdileyn

- [6] Fe-keyfe tunkiru ḫubben ba'de mâ-şehidet
Bihi 'aleyke udülü'd-dem'i ve's-saḳami

[7] Hakkâ kalem ki, maşlahat-güzârî-i umûr-ı dîn ü devletde ‘alemdür; azîz ü şerîf, [8] vazî‘ ü refî‘,

münâkaşa-i efnân-ı ma‘kûlât ü ma‘kûlât-ı zemîn ü zamânda, [9] Seyyid Şerîf-i zekâvet, elîf-i ‘ilmü’l-yaqîn, şafahât-ı kütüb-i fûnûn-ı [10] şettâda, Sa‘düddîn-i zü’l-yaqîndür.

Seyyâh-ı hıta-ı hutût u tahrîr, sebbâh-ı [11] şatt-ı ba‘idü’l-kıtt-ı ehadîş ü tefsîr-i ‘ilm-i Kurânda hâfiz-ı cârî; [12] hem-vâre âyet-i celîle-i *tecrî min tahtihe’l enhânî* kârî, muqayyid-i maḥâkim-i şer‘iyye, [13] muşeyyidü’l-esâs-ı şecere-i aşliyye vü fer‘iyye, mâlik-i zebân-ı hâl u kâl, nedîm-i [14] rif‘at-ı tahrîm-i fazl u kemâl; ‘abbâsî-‘alâmet ü şerîfî-neseb; maḥbûl[15] u’l-küll-i çehâr-mezheb; şiddîk-i şâdîku’l-ḳavlı; bâzû-bend-i ta‘vîz-i lâ-ḥavlı; [16] delv-i çâh-ı ‘amîk-i Yûsuf-ı taḥkîk u beyân; ğarîk-i mecma‘u’l-bahreyn-i muḥîṭ-i îkân;[17] refîk-i şefîk, reh-nümâ-yı ṭarîk-i tevḫîk; zâbiṭ-i mevârid ü maşârif-i nâs; [18] ‘İmâduddevle-i âl-i ‘Abbâs; miqyâs-ı nîl-i neyl-i ḥâhiş ü âmâl; miftâh-ı gencîne-i [19] erzâk u emvâl; vâ‘îz-i kürsî-i se-pâye-i enâmîl; müşâr-ı bi’l-benân-ı efâzîl; [A.104a.1] kâtib-i dîvân-ı sipîhr-i eyvân-ı belâgat; nâşib-ı livâ-yı mihr-i iltivâ-yı feşâhat; [2] mîzâb-ı Ka‘betü’l-‘ulyâ-yı iḳbâl-i *fihimâ ‘aynâni tecriyân*, mîzânü’l-‘adl-i çâr-sû-yı [3] ‘ilm ü kemâl

Mef‘ûlü Mefâ‘ilün Fe‘ûlün

İtmiş anı fâṭıru’s-semavât
Sultân-ı ḳalem-rev-i kemâlât

[4] Hakkâ kalem ki girye-i dem-â-demde hem-dem-i Âdem ve hem-çeşm-i Ya‘kûb-ı hicrân-ı [5] maḥrem, bükâda Yaḥyâ, Ṭûr-ı sînâ-yı ma‘nâda Mûsâ-yı şâhib-i yed-i beyzâ, hem-zecr-i [6] Cercîs-i şedâid-ḥabîs, ḥulle-i istebraḳî-ma‘nâ vü sündüsü-fehvâyı dil-keş-[7]ḳâmet-i mevzûn-ı ‘ibârât u elfâza duḥte ḳılmaḳda mânend-i İdrîs-i [8] ḥavrâ-enîs, te‘şîr-i ḥüsn-i şavt-ı feyz-i şadâda ya‘nî şarîr-i pür-tahrîrde [9] hem-maḳâm-ı Dâvud-ı mu‘cizîn-dem, şad-sâle-dil-mürdegân-ı ‘irfânı iḫyâda hem-nefes-i [10] Mesîḫ bin Meryem, müsâfirân-ı ‘âlem-i ‘irfâna başt-ı ḥvân-ı elvân-ı ni‘am-ıkrâm [11] ü tebcilde hem-sebîl-i Ḥalîl-i Celîl, çâk-ḥürde - gelü-yı rızâ vü teslîm, mânend-i İsmâ‘îl.

[Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün]

[12] Hürde Simâ‘îl-şîfat tîğ-ı bîm
Çün Zekeriyâ şode farḳeş dü-nîm

[13] *Şâfinâtü’l-ciyâd*-ı sûtûra ve her ḥuşuş u ümûr-ı vuḥuş u tıyûr u [14] mâr u mûra Süleymân-sân fermân-ı nâfizü’l-‘unvânı cârî vü me’sûre, [15] nümû-dâr-ı Ḥazreti Yûsuf, nigâr-ḥâne-i pür-naḳş-ı ḥayâl ve gün-â-gün-ı nîreng [16] ü âl, zamânede dest-i sebûk-baḥt-ı Züleyḥâ-yı bî-vefâ-yı dünyâdan dâmânı [17] derîde-i ḥayf ü te‘essûf.

Mişâl-i Sikender-i Zü’l-ḳarneyn, serâpâ-yı memâlik-i [18] ‘âlemi zîr-dest-i taşarruf u teşhîre alup zulumât-ı devâtdan hem-vâre [19] mâü’l-ḥayât-ı iḥkâm-ı nâfizü’l-aḥkâm-ı ‘adl u inşâfı icrâda kem-‘adîl ü yektâ.

[A.104b.1] Yûnus-ı mûnis-i derûn, serâ‘ir-i meşḫûnı ki nâledür, iḥtirâz-ı

[Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül]

Velîkin kalem ber-kef-i [2] düşmenest

idüp nâlân u gîryân, *lâ ilâhe illâ ente subhâneke innî küntü* [3] *mine'z-zâlimîn* ile güyâ-yı temennâ ve kat'-ı pây-ı ârâm u ref'-i naç'-ı büriyâ-yı [4] karar ve terk-i berg ü selb-i sâz-ı yâr u diyâr idüp dil-bürîde-i [5] maḥabbet-i vaṭan, teşmîr-i sâķ-ı 'azîmet-i seyâḥat-ı ğurbet eyleyüp cerîde-[6] rev-i sebîl-i ḥızr-meymenet, delîl-i naķl u hicret olmağla hem-cefâ-yı şâh-beyt-i [7] şadr-ı dîvân-ı enbîyâ ve mâh-ı bedr-i âsumân-ı aşfiyâ ḥazret-i ḥabîb-i ḥudâ, [8] Muḥammedül-Muştafâdur, şallallahü te'âlâ 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşḥabihi ecma'in ve 'alâ [9] sâ'iri'l-enbîyâi vel-mürselîn.

[Maķâle-i Âdem Peyğamber]

Ale't-taḥkîķ *kulle yevmin huve fî şe'n* [10] *ene fe'nen*, âyîne-i felek-i 'acîbe-nümâ-yı 'âlem, Sîvende cilve-ger ü şüret-[11] nümün olan şuver-i gün-â-gün-ı ğarîbetü'l-âşârı yegân yegân sebt ü zaḅt [12] eyleyüp yevmen fe-yevmen şafâḥât-ı vâķı'ât-ı kevnîyyeyi daḥı kemâ huve'l-vâķı'ü [13] be-hem diğere rabṭ eyledükde *lâ-maḥâleḥ*

[Mef'ülü Fâ'ilätü Mefâ'ilü Fâ'ilün]

İnhâ be-sırr-ı ḥikmet-i Yezdân muķadderest

[14] Her nihâyet, ibtilâ-yı belâ-yı miḥnet-melâ vü za'f-efzâda ve her ğâyet, [15] muşîbet-i pür-şu'übet-i ṭâķat-fersâda nice vücûh-ı tesellî ve 'avâķıb-ı [16] meşâ'ibde şad-hezâr ü hezârân, şad-hezâr ḥikmet-i ḥafîyye-i lem-yezelî, [17] zâhir ü celî olması muķadder ve muķarrer idüğin bu vech-i bâḥirü'l-behce [18] ve nehc-i fâḥirü'l-lehce üzre mehçe-i zerrîn-'âlem-i kâviyânî-i beyânı, resîde-i ṭâķ-ı [19] münakkaş-ṭıbaķ ve muraşşa'-niṭâķ-ı felek-eşîr taḥrîr eylemişdür ki çün [A. 105a.1] kufl-ı bi-ğufl-ı irâde-i 'illiyye-yi ezeliyye-i yezdânî, dehân-âşinâ-yı kilîd-i sedîd-i [2] *küntü kenzen maḥfiyyen* olup, *evvelu mâ-ḥalaķallahu nürî ve evvelu mâ-ḥalaķallahu* [3] *'l-levḥi ve'l-kalem* mazmûnı mu'ciz-nümünları üzre nice hâlât-ı maşnû'a [4] vü âşâr-ı envâr-ı ḥikmet, vuķû'a gelüp cilve-ger-i şuhûd-ı vücûd olduğdan [5] soñra ķalıb-ı bu'l-'aceb-i Ḥazreti Âdem ki mükerrim-i kerîme-i *üscüdü li-âdeme* [6] ve ķalb-ı ḥikmet-i leb-â-leb-i şafîyy-i muḥterem ki *ve 'alleme âdemedür ve nefaḥtu fihî min* [7] *rûhiden* istişmâm-ı nükhet-i feyz-i ḥayât idüp 'atse-rîz-i ḥamd ü dürûd-ı [8] Ḥazret-i vâcibü'l-vücûd-ı 'illet-i kelimetihî olup tâc-ı bâhirü'l-ibtihâc-ı *ve-leķad* [9] *kerramnâ* ile ser-bülend ü gerden-firâz ve ḥil'at-ı ḥüd-reng-i ḥafîfe-i [10] *innî câ'ilün fî'l-arzı ḥalîfeten* ile pîrâste-endâm-ı ikrâm ü 'izâz olup [11] mu'aşeret-i Ḥavvâ ile muḥterem-nişin-i şadr-ı vâlâ-yı firdevs-i a'lâ iken [12] iğvâ-yı şeyṭân-ı ḍalâlet-âyîn ile ki *leuğviyennehüm ecma'in* der-ḥilâf [13]-rev-i şeh-râh-ı fermûde-i Ḥazret-i rabbü'l-'âlemîn ya'nî şecere-i *münhâ-'anh-ı* [14] ḥudâ-yı cân-baḥş-ı cihân-âferinden mîve-çîn olmağla teşrîf-i [15] istebrâķî-i cinândan 'uryân ve mażhar-ı ḥiṭâb-ı 'itâb-ı *ihbitü minhâ* [16] olup bu şüre-zâr-ı toḥm-ı ğam-perver-i 'âleme ki rû-yı zemîndür,

giryân [17] u nâlân nüzül u hübüť idüp yek-dîgerden ba‘îd ü cüdâ. [18] Hâzret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm nice müddet ü zamân enîs-i vaşset, ser-be-pîş-[19]efgende-i şerm ü haclet, girân-bârî-i şermsâr-ı zillet ü haťâ ise mâni‘-i [A. 105b.1] ser-gerdân-ı be-bâlâ-gerden, cânib-i semâ, dehân-ı i‘tirâfda zebân-ı [2] tazarru‘ u niyâzı, *rabbenâ zalemnâ* ile güyâ ve bükâ-i şubh u mesâsı, şafha-i [3] rüy-ı zemînde hezâr cedâvil-i enhâr peydâ idüp, şüremâ‘-ı eşk-i [4] çeşm-i hün-bâlâsından vuñuş u tuyûr, sîr-âb-ı şafâ ve âh-ı küh-ı gâh her gâhî [5] tezelzül-efgen-i arz u semâ olmağla sâkinân-ı mele‘-i ‘alâ ve kerrübiyân-ı [6] kuds-âşîyân-ı sidre vü tubâ, bu neşîde-i temennâ-ma‘nâ ile cebhe-sây-ı [7] beytül-ma‘mûr-ı du‘â ve müteveccih-i kıble-i recâ olduklarınca ki

[Mef‘ülü Mefâ‘ilün Fe‘ülün]

- [8] Mâ bende-i tû hudâ tûyi tû
Bağşende-i cürm-i mâ tû-yi tû
[9] Yâ rab begüzer zi-cürm ü bağşâ
Güyende-i rabbenâ zalemnâ

[10] Hem-ginân-ı mütemekkinân-ı basîť-i ğabrâ ya‘nî hilye-i hayât ile muhallâ, mecmû‘-i mañlûk-ı [11] Hudâ dañı feryâd-künân ü dîde-giryân, berâ-yı ebu‘l-beşer, haşr-ber-haşr, [12] şavt-ı â‘lâ-yı mañşuşatü‘l-edâların, resîde-i a‘lâ-yı ‘illîyyîn ve sidretü[13]‘l-müntehâ-yı temennâ iderlerdi.

[Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün]

- [14] Deryâ-yı rahmeti taşurur mevc-ñîz ider
Seyl-âb-ı eşk-i nîm-şeb ü âh-ı şubh-gâh

[15] Kemân-ı dü-ser, be-hem mevşül-ı ecîbû dâ‘iyallâhdan ğüşâyîş bulan tîr-i müşğîn [16] -gez-i âteşîn, pür-âh-ı niyâz-ı hedef-i icâbet ü kabüle vüşül bulup [17] deryâ-yı bî-kerân-ı rahmet-i rahmân, mahabb-ı *sebekat rahmeti‘alâ-ğazabiden* [18] vezân olan bād-ı le‘îm-i bağşâyîş-i şemîm-i luťf-ı ‘amîmden müte‘âkıbü‘l-emvâc-ı [19] âmürziş-i gufrân olup, şüre-zâr-ı riyâz-ı âmâl Hâzret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm ki [A.106a.1] sad-sâl, pür has ü hâr, hüzñ ü melâl idi, derhâl bārân-ı niyâz-ı [2] luťf u ihsân-ı sübhâniden țarrâ vü reyyân ve sîne-i derd-âşinâ-yı [3] ‘uşşâk-ı şeydâ gibi gül-i sūrî-i şâdmânî ile ser-â-pâ ğüşâde vü handân [4] oldu. Ya‘nî dîvân-hâne-i ‘inâye-i bî-ğâye-i erhame‘r-râñiminden, cerîde-i [5] cerîmesine, râdde-i resîd-i mağfîret-i {innallâhe ğâfuru‘r -rahîm} keşîde kılındı.

[Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün]

- [6] Tûyi ki ez-eşer-i ebr-i mağfîret-bâret
Gül-i şevâb dehed şüre-zâr-ı fi‘l-i zemîm

[Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün]

- [7] Ki toñm-ı mağfîret ez-mezra‘-ı ğüneñ rüyed

Ve vakfe-i âlâm-ı cüdâyî vü hasret, [8] mübeddil-i şafâ-yı mülâkât ü zevk-i vuşlat olup me'men-ı emn ü mümkin-i [9] berekât olan dâmen-i küh-ı meymenet, şüküh-ı 'arafâtda Hazret-i Ümmü'l-mü'minîn [10] Havvâ ile mülâkât oldılar.

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün]

[11] Çi hoş bâşed ki ba'd-ez-rüzgâri
Be-ümmidî resed ümmidvâri

[Maķâle-i İbrâhîm Peygamber]

[12] Ve cenâb-ı Halîl-i celîl ü kerîm, Hazreti İbrâhîm 'aleyhi't-taĥiyyetihî ve't-teslîm, [13] kudüm-ı meymenet-i lüzûmlarıyla 'âlem-i vücûdî teşrîf idecek zamân, [14] sa'âdet-i iktirânı ya'nî âftâb-ı cihân-tâb-ı felek-i a'zam-ı nübüvvet [15] ü mâh-ı münîr-i 'âlem-i ruĥullet olan zât-ı kerîmü's-şân ve kerem-[16] şıfatları tûlû' eyleyicek, şehër-i ĥuceste-eşer-âvâmî qarîb olduķda [17] Nemrûd-ı merdûd, ya'nî 'âlem-i ĥ'âbda vâķı'a-i hâ ile mu'âyinesiyile [18] teĥîde-cenân-ı bîm ü herâs-ı zevâl-ı ni'met-i devlet ü cân ya'nî, [A.106b.1] mânend-i 'ikd-ı şüreyyâ, muntazamu'l-aĥvâl ve mücteme'ü'l-erkân-ı ĥânedân-ı [2] felek-'unvân salĥanatı, benâtü'n-na'sveş perâkende vü perişân [3] olmak mülâĥazasıyla dil-mużtarib ü sine-teĥpân olup [4] bî-şümâr-dîd ü bisyâr-dânân-ı devletin ve 'uķâlâ-yı büzürgân-ı [5] erkân-ı salĥanatın da'vet ü cem' ve bu vâķı'a-i ģarîbeyi [6] ilkâ-yı ťabakçe-i sem' idüp cüyende-i ta'bîr-i tesliyet-peĥîr [7] olduķda ez-bâlâ vü pes, herkes ĥaķķ ta'bîrinde, peyk-i sebûk-neverd ü [8] ĥıredi, resîde olduĥı mertebeden suĥan-senc-i endîşe-i şavâb [9] olup, ba'd-ez-çünîn ü çünân bu vechle dehen-güşâ-yı [10] ta'bîr-i ĥ'âb oldılar ki, ģâlibâ zaman-ı zûd u rûd ve sâl-ı qarîbü'l [11] ĥâl-ı mes'ûdda bir mevlûd-ı biĥbûd, 'akîbet-i maĥmûduñ [12] âteş-i zebâne-keş-i kâfir-süz-ı saĥvet- zuhûriyla, ĥânedân-ı sedîdü'l-erkân ve şedîdü'l-bünyân-ı salĥanat u câhuñ süzân [14] u tebâĥ olur maķâlîyla tekmîl-i ķil ü ķâl idüp ru'b-endâz-ı derûn-ı [15]cehl-i ĥün-ı Nemrûd-ı mel'ün oldıķlarında, kâfir-i bî-dîn [16] ü bed-âyîn, 'alâ-raĥmihî mübâşeret-i muĥafazat-i mülk ü salĥanat [17]ve müdâfa'a-i keyd ü gezend-i câh u devlet ĥaydına dūşüp [18] sū-be-sū ve ťaraf-be-ťaraf berây-ı suķût-ı cenîn ve ťatl-ı ma'sümân-ı [19] mażlûmân-ı zânü-nişîn-i mâder-i miĥribân ü peder-i şefķat-ķarîn için [A.107a.1] cellâd-ı bî-emân ve sayyâfân-ı bî-îmân irsâliyle nice biñ beççe-i [2] merdüm-i bî-ĥünâĥ u cürmüñ pençe-i saĥt-ĥîr ü siyâset-kâr-ı [3] cellâdân-ı bî-terâĥĥüm ile naķd-ı girân-canı, şandûķa-i ĥızâne-4] hâne-i ķâbidü'l-ervâĥa teslîm olındı. Lâkin, {eyne's-şüreyyâ [5] min-yedi'l-mütenâvil}, irâde-i 'illiyeye-i ezeliyye-i sübhânî, şem-i [6] bezm-efrûz-ı nübüvvet olan vücûd-ı mes'ûd-ı cenâb-ı [7] celîlü's-şân-ı Halîlü'r-raĥmânî, viķâyetü'l-ĥıfz-ı [8] emânîde hevâ-yı mekr ü kebd-i 'adû-yı bed-ĥ'âyîş [9] ü bî-ĥüde güşîş-i đalâlet-cüydan [10] maĥfûzü'l-ĥâl idüp.

[11] Düşmen çi zened çün miĥribân âyed döst

Ķad veķa'a'l-ferâĥu min taĥrîr-i ĥazihî'd-divân min şehri Muĥarrem 'alâ yed-i ad'afu'l- 'ibâd Es-Seyyid Muĥammed Emîn li-seneti Seb'îne ve miete ve elfin min ĥicreti men lehü'l-'izz ve'l-şeref

Sonuç

Bu makale, bugüne kadar henüz tam metin olarak çeviri yazısı bilim dünyası ile paylaşılmamış bir eserin çeviri yazısıdır. Eserin tespit edilen yedi nüshaya göre tasnifi yapılmış olup soy kütüğü belirlenmiştir. Bu hususlar, ilgili anabilim dallarına katkı bağlamında özgün değer niteliğindedir. Nesir çalışmalarına doğrudan veya dolaylı bir metin sunma özelliği taşıyan makale, yaygın değer olarak ilim âlemine ve ilgili anabilim dallarına katkı sunabilecek bir özelliktedir. Bu çalışma, Osmanlı dönemi edebi faaliyetlerinin bir mirası olan bir metnin daha görünür hale gelmesi çabasının bir ürünüdür. Çalışmamız, Mevlevi Dervişi Fasîh Ahmed Dede'nin Kalem Makalesi, Kalem Risalesi, Kalemiye gibi isimlerle anılan eseri çerçevesindedir.

Fasîh Ahmed Dede'nin *Kalem Makalesi* olarak ünlenen bir tür *Peygamberler Kıssası* olan mensur bir eserin olduğu düşünülmektedir. Bu eserin aynı yıllarda ya da Fasîh'ten hemen sonra yaşamış farklı bir Fasîh tarafından kaleme alındığına dair şu an için kesin bir veri ve bilgi yoktur. Ayrıca, herhangi bir veri ve ipucu, bu bağlamda bir bilgiye işaret de etmemektedir. Ancak ilerleyen süreçte yapılacak olan yeni araştırmalar bu çerçevede farklı görüşler ve bilgilere kapı aralayabilir. Bu da bilimsel çalışmanın ilerleyici özelliğini göstermesi adına önemlidir. Bununla birlikte bilimin ilkelerinden biri olan "Yanlışlanabilirlik" vasfı da her zaman için akademik çalışmaların çıkış noktasıdır ki bizim takip ettiğimiz en önemli adım budur.

Süslü bir nesir örneği olan eserin, secilerle örülü olduğu görülür. Fasîh'in ayetler, kelam-ı kibarlar ve manzum metin örneklerle bezediği bu eser, önemli inşa örnekleri arasında sayılır. Uzun tamlamalarla yapılan anlatım, Fasîh'in inşa yazımında sanatlı bir dil kullandığının göstergesidir.

Fasîh'in, bu eseri, çektiği acı ve ıstırapları, peygamberlerin yaşamlarındaki benzerliklerle anlatıp zorluklara katlanılması ve peygamberlerin hayatlarının bu bağlamda örnek teşkil ettiği düşüncesinin ürünü olarak yazdığı söylenebilir. Yazarın kendi ifadelerinde hayat bulan bu düşüncüyü gerçekleştirmesi adına, kalemi bu konuyu ele alması ve yazıya aktarması için bir araç olarak telakki edişi gözlemlenir. Bu süreçte kalemin özellikleri, işlevleri ile sembolik ve imgesel açılımları üzerinde duran yazar, kalem ile benzerlik ilişkisi kurarak birçok kişi, olay ve olguyu örnek olarak kullanır ve kalem ile benzerlikleri noktasında anlam örüntüleri oluşturur.

Fasîh, peygamberlerin yaşamlarının simge değerleri olan özellikleri ve önemli sıfatlarıyla kalem arasında benzerlikler kurar ve her birinin imgesel açılımını kalem ile sunar. Bu bağlamda bazı peygamberleri tanıtır. Esasında adını eserde verdiği her bir peygamber, onun için kalemin yazacağı ve örnek teşkil edeceği bir şahsiyettir. Yazar, kendisini sabır ve kazanım noktasında peygamberlerin hayatlarıyla özdeşleştirecektir. Ayrıca bunu diğer insanlara da ulaştırmayı hedeflemektedir. Her bir peygamberin hayatını anlatmakla onların mesajlarının anlaşılabilir olması bağlamında kendini sorumlu hissetmektedir.

Kalem Makalesinin olduğu bölümde Adem, İdris, Cercis, İbrahim, İsmail, Yakup, Yusuf, Musa, Davut, Süleyman, İskender, Yunus, Yahya, İsa ve Muhammed peygamberlerin isimleri geçmekte, bu peygamberle kalem arasında farklı benzetme yönleriyle benzetmeler/teşbihler ve imgeler oluşturulmuştur. Bahse konu peygamberlerin adının geçmesi, Fasîh'in bu peygamberin hayatlarından da kesitleri uzunca yazabileceğini de düşündürür türdendir.

Müellif bu bağlamda Âdem ve İbrahim Peygamberler hakkında iki küçük makale kaleme alır. *Kalem Makalesi* ile birlikte toplamda üç bölümden oluşan bu eserin bir tür *kıssat-ı enbiya* yani peygamberlerin hayatları hakkında yazılmış bir eser olduğu söylenebilir. Diğer peygamberler hakkında bu türden makale yazmış olup olmadığı konusunda elimizde net bilgi yoktur. Ancak bu haliyle tamamlanmamış bir eser olduğu söylenebilir.

Eserin bugüne kadar tespit edilen biri yurt dışında olmak üzere yedi adet yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalara göre ilgili eserin üç bölümden oluştuğu düşünülmektedir. Üç bölümden kasıt üç makedir. Nüshaların tümünde üç bölüme yer verilmemiştir. Fasîh'in bu eseri, Ü nüshasına göre bir makedir ve eserin adı “Kalemiye”dir. Aynı şekilde M nüshasında, *Âdem Peygamber Makalesi* olmakla birlikte eserin adı için yine “Kalemiye” tespitinde bulunulmuştur. M1 nüshasında ise Âdem Peygamber makalesinin son bölümleri yazma eserden düştüğü için, en azından *Kalem Makalesi* dışında ikinci makaleyi de ihtiva ettiğı söylenebilir. Ancak üçüncü makale olan İbrahim Peygamber Makalesini barındırıp barındırmadığı net değildir. Diğer nüshalarda ise bahse konu üç makale yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle, nüshalara bakıldığında, Fasîh'in peygamberlerin hayatlarından kesitler sunduğu makalelerin, yazdığı veya yazacağı *Kıssat-ı Enbiya*'sının bir parçası olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Çıpan M. (1991). Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni, [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıpan M. (2003). Fasîh Divanı, İnceleme-Tenkidli Metin, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Çıpan, M. (1995). “Fasîh Ahmed Dede”, DİA, C.12, Ankara 1995, s. 213-214
- Fasîh, *Kalem Makalesi*, Avusturya Milli Kütüphanesi, Flügel Mixt.22, yk.102b-107a (Österreichische Nationalbibliothek, Flügel Cod. Mixt.22, fol.102b-107a)
- Fasîh, *Kalem Makalesi*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 10306, İbn 2833, yk. 62b-64b
- Fasîh, *Kalem Makalesi*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 5561 yk. 101a-104b
- Fasîh, *Kalem Makalesi*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 328 yk. 102b-106a
- Fasîh, *Kalem Makalesi*, Milli Kütüphane “06 Mil Yz A 3554/6, yk. 40b-42a
- Fasîh, *Kalem Makalesi*, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 4412/4 yk 156a-158b
- Fasîh, *Kalem Makalesi*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Reşid Efendi 855, yk. 259a-263b
- İçli, A. (2014a). *Fasih-i Mevlevî, Gül ü Mül*. Ankara: Karadeniz Dergi Yayınları.
- İçli, A. (2014b). Fasîh’in Rûz u Şeb Münâzarası. *Ekev Akademi Dergisi (Ekev Academy Journal)*(60), 513-537.
- İçli, A. (2014c). Fasîh’in Tenbâkû-nâmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 7(31), 149-157.
- İçli, A. (2015a). Fasîh ve Sâib’in “Tenbâkû-nâme”lerinin Karşılaştırılması-Tütünün Anlam Örüntülerine Bakış-. " *Bilimsel Eksen-Sicientific Axis-Научный Меридиан (ISSN: 1309-5811) Yıl-Year-Год 2015/Sayı-Number-Число*(15), 55-82.
- İçli, A. (2015b). Fasîh’in Yayınlanmamış Türkçe Şiirleri, Gazeller. *Belgü Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 49-73.
- İçli, A. (2015c). “Fasîh’in Yayınlanmamış Türkçe Rubâileri”. *Türk Dünyası Araştırmaları*(219), 209-222.
- İçli, A. (2016a). Risâletin Kalem’i, Kalem’in Risâlet’i: Fasîh’in Peygamberler Risâlesi veya Risâle-i Enbiyâsi” . *Karadeniz-Black Sea*(32), 53-63.
- İçli, A. (2016b). Fasîh’in Yeni Türkçe Şiirleri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 189-204.
- İçli, A. (2021). Eserleri Bağlamında Ahmed Fasîh Ve Fars Edebiyatı, III. Uluslararası Türkiye-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu. III. *Uluslararası Türkiye-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu* (s. 1-16). İstanbul: Demavend Yayınları.

- İçli, A. (2022). Risâle-i Enbiyâ (Fasîh, Ahmed Dede). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*.
İçinde, Haziran 2023 tarihinde <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/risale-i-enbiya-fasih-ahmed-dede> adresinden alındı
- İnce, A. (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İnce, A. (2018). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap.
- Mustafa Sâkîb Dede (1283). *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân* C. 3. Matbaa-i Vehbiyye
- Odunkıran, F. (2020), *Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân (İnceleme-Metin)*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi] İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevindik, H. (2010). Fasîh Ahmed Dede'nin Behîşt-âbâd Mesnevisi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(23), 37-46.
- Sevindik, H. (2011). *Sevindik, Hakan (2011), Fasîh Ahmed Dede'nin Behîşt-Âbâd Adlı Mesnevisi, (İnceleme-Metin-Dizin)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.